

T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ

GÜMRÜK BİRLİĞİ REVİZE EDİLMELİ Mİ?

Yüksek Lisans Tezi

MELDA OY

İSTANBUL, 2008

**T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ**

**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

GÜMRÜK BİRLİĞİ REVİZE EDİLMELİ?

Yüksek Lisans Tezi

MELDA OY

Tez Danışmanı: YARD. DOÇ. DR. CENGİZ AKTAR

İSTANBUL , 2008

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	ii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
1.GİRİŞ	1
2. TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ VE GÜMRÜK BİRLİĞİ.....	4
2.1. 1963 Ankara Anlaşması ve TR-AB İlişkilerinin Başlangıcı	4
2.2. 1 Ocak 1973: Katma Protokol	5
2.3. 1 Ocak 1996: Gümrük Birliğinin Yürürlüğe Girişi	7
2.4. Türkiye-AB İlişkilerinde ve Entegrasyonda Gümrük Birliği	8
3. GÜMRÜK BİRLİĞİ'NİN TÜRK EKONOMİSİ ÜZERİNE ETKİLERİ	10
3.1.Genel Etkiler: Hukuki, Politik, Ekonomik.....	10
3.2.Sanayi ve Sektörel Etkiler.....	15
3.3.Dış Ticaret.....	19
4. 1999 SONRASI TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ VE GÜMRÜK BİRLİĞİ.....	25
4.1. 1999 Helsinki Zirvesi ve Türkiye'nin Resmi Adaylığı	25
4.2. Tüm Üyelik Müzakerelerinin Başlaması	26
4.3. Gümrük Birliği ve Türkiye-AB İlişkilerinin Geleceği	26
5. TİM BAŞKANI OĞUZ SATICI İLE MÜLAKAT	32
6. SONUÇ	38
KAYNAKÇA.....	42
ÖZGEÇMİŞ	43

1. GİRİŞ

Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği uzun; uzun olduğu kadar da içinde farklı konuları barındıran çok boyutlu bir süreç. Ekonomik entegrasyon da bu sürecin demokrasi ve insan hakları; adalet ve hukuki konular ya da dış politika kadar önemli ve belirleyici boyutlarından biri, AB'nin temelini de kömür ve çelik birliğinin oluşturduğunu; uzun süre birliğin Avrupa Ekonomik Topluluğu olarak adlandırıldığı da düşünülürse AB'nin özünde ekonomik ilişkilerin ve entegrasyonun önemi daha da iyi anlaşılabilir. Bu açıdan bakıldığında AB-Türkiye ilişkileri de birliğin o dönemki ruhuna bağlı olarak ekonomik ilişkileri ve ekonomik entegrasyonu öne çıkaran; ilk aşamada bu alandaki birleşmeyi amaçlayan bir yöntemle başlamıştır denebilir. Her ne kadar siyasi ve hukuki bir metin de olsa Türkiye'nin AB (o dönemki adı ile AET) ile ilişkilerinin başladığı; Türkiye'nin tam üyelik perspektifinin ilk olarak ifade edildiği 1963 yılında imzalanan Ankara Anlaşması'nda, nihai hedef olarak tanımlanan tam üyeliğin ilk aşaması olarak Türk ekonomisinin geliştirilmesi ve Avrupa'ya uyumu belirlenmiştir, Ankara Anlaşması'nın yanı sıra imzalanan Karma Protokol'ün devreye girmesi ile birlikte belirlenen alanlarda Türkiye ile AET arasında uygulama ve politikalarda uyumun sağlanmaya başlanması öngörülmüştür. 1 Ocak 1973 yılında Karma Protokol'ün yürürlüğe girmesi ile birlikte de bazı tekstil ve petrol ürünleri dışındaki belirlenen sanayi ürünlerinde Türkiye'ye karşı gümrük vergilerini kaldırmıştır. Buna karşın Türkiye yükümlülüklerini Katma Protokol'de belirlenen takvime uygun bir biçimde gerçekleştirememiştir. Oysa Türkiye'nin Karma Protokol'e göre 1985 ve 1995'de belirlenen AET-AT'den gelen endüstriyel ürünlere gümrük sıfırlaması ve üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük tarifesine uyumu sağlaması gerekmektedir. Bu uyum 1970'lerde Türkiye'deki politik, toplumsal ve karışıklık; o dönemde iktidarda bulunan CHP-MSP ve Milliyetçi Cephe koalisyon hükümetlerinin AET'ye (AB) bakış açısı ve 12 Eylül 1980 askeri darbesi gibi nedenlerle Türkiye-AET ilişkilerinin durma noktasına gelmesine bağlı olarak gerçekleştirilemedi. İlişkiler 1987 yılında Türkiye AET'ye yeniden tam üyelik başvurusunu yapmasının ardından yeni bir seyir almaya başladı ve Ortak Protokol'de belirlendiği gibi Gümrük Birliği'nin tam olarak yürürlüğe girmesi 1996 yılını buldu.

İlişkilerin yeniden rayına oturması ile birlikte Türkiye-AT Ortaklık Konseyi gümrük birliğinin en geç 1995'de tam olarak gerçekleşmesine yönelik olarak çalışmalara başlamış; 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararıyla da, Türkiye ile topluluk arasında

sanayi ürünlerini konu alan bir gümrük birliğinin 31 Aralık 1995 tarihi itibarıyla tam olarak kurulması kararlaştırılmıştır. Gümrük Birliği 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren de yürürlüğe girmiştir. Daha doğru bir deyişle resmi olarak 1 Ocak 1973'de yürürlüğe giren Gümrük Birliği'nin son aşaması, yani Türkiye'nin üzerine düşen yükümlülükleri yerine getireceği süreç başlamıştır.

Gümrük birliği, Türkiye-AB ilişkileri bağlamında, kamuoyunda yürürlüğe girdiği tarih olarak görülen 1 Ocak 1996'dan önce hakkında başlayan tartışmaların günümüze kadar yoğunlaşarak devam ettiği; kamuoyu tarafından en çok tartışılan, üzerinde en çok spekülasyon yapılan konuların başında gelmektedir. Bu tartışmaların önemli bir bölümünün Gümrük Birliği'nin içeriğinin yeteri kadar bilinmemesinden kaynaklandığı söylenebilir. Dönemin başbakanı Tansu Çiller 'Lozan'dan sonra cumhuriyet tarihinin en büyük antlaşmasına imza attığını' ifade etmesi de konunun bizzat başbakan tarafından bile yeterli olanda bilinmediğinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Gümrük Birliği'nin gündeme gelmesinden ve Türkiye'nin yükümlülüklerini yerine getirmeye başlaması üzerinden 12 yıl geçtikten sonra da devam eden tartışmaların genel olarak siyasi-ideolojik olduğunu söylemek çok da yanıltıcı olmayacaktır. Genel hatlarıyla bu tartışma özel olarak Gümrük Birliği'nden ziyade, Gümrük Birliği üzerinden Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği etrafında şekillenmektedir. Gümrük Birliği'ne karşı olanların çok büyük bir çoğunluğu Türkiye'nin AB'ye tam üye olmasına da karşı olduklarını ifade etmektedirler (Manisalı, 2006). Sesleri karşıt olanlar kadar yoğun çıkmasa da kayıtsız şartsız Gümrük Birliği'ni destekleyenler de Türkiye'nin bu süreçteki avantaj ve dezavantajlarını çok tartışmadan kabul etmiş gözükmektedirler.

Gümrük Birliği'ne ekonomik nedenlere de gönderme yaparak ama doğrudan politik-ideolojik olarak yaklaşanların temel görüşü Gümrük Birliği'nin aslında Türkiye'yi AB'ye tam üye yapmamak için bir oyun olduğu şeklinde. Manisalı'ya göre Gümrük Birliği tam üye olarak hiçbir zaman tam üye olarak kabul edilmeyecek olan Türkiye'nin AB'ye "tek yanlı bağlanması ve özel statüye götürülmesi" için yürürlüğe sokulmuştur (Manisalı, 2006). Özellikle 'ulusalci' olarak nitelenen gazeteci, akademisyen ve entelektüeller Gümrük Birliği'ni ait olduğu ekonomik alanda değil daha geniş bir politik bağlam içinde algılayarak aslında Gümrük Birliği'nin Türkiye'yi boyunduruk altına alarak Kürt, Ermeni Soykırımı, Patrikhane, Kıbrıs gibi konularda ödün vermek zorunda

bırakmak için ortaya konan bir araç olduğunu' da seslendirmektedir. Konuya politik ve ideolojik olarak yaklaşanların bir bölümü de Gümrük Birliği'nin Türkiye'nin egemenlik hakkını Brüksel'e devretmesine neden olacak ve Türkiye'nin özellikle de üçüncü taraflarla ilişkilerinin Brüksel tarafından yönetilmesi anlamına geleceğini ifade etmektedirler.

Gümrük Birliği'ne -doğrudan AB'ye tam üyeliğe de karşı da olursa ATO örneğinde olduğu gibi- görece olarak daha ekonomik bağlama karşı çıkanlar ise özellikle son 5 yılda Gümrük Birliği sürecinin Türk sanayisi ve ticareti üzerinde çok olumsuz etkileri olduğunu ifade etmektedirler. Bu etkileri ise şu şekilde açıklamaktadırlar:

Gümrük Birliği'ni destekleyen ve Türkiye'ye pek açıdan yararlı olduğunu savunanlar da konuya politik ve ekonomik açıdan yaklaşıyorlar denebilir. Bu görüşe göre öncelikli olarak Gümrük Birliği Türkiye'nin gerek ekonominin dışı açılmasını gerekse de AB'ye ekonomik uyumu kolaylaştırmıştır Tüm bu süreçler boyunca Gümrük Birliği nasıl etkilenmiştir? Tez yukarıda ortaya konan bulgular ışığında bu soruya yanıt bulmayı amaçlamaktadır. Bu tez Türkiye'nin tam üyeliğinin belirsiz bir tarihte gerçekleşeceğini ya da gerçekleşmeme olasılığı olduğunu; bu yüzden de Gümrük Birliği'nin Türkiye-AB arasında şartlarının yeniden müzakere edilmesi gerektiğini savunacaktır. Bu çalışma bütün bu tartışmalar, iddialara ve veriler ışığında Gümrük Birliği'nin 1960 Ankara Anlaşması'ndan bu yana Türkiye-AB ilişkilerindeki yerini ve yürürlüğe girdiği 1996'dan itibaren ise Türk ekonomisine ve Türkiye'nin tam üyelik sürecine etkilerini analiz ederek geleceğe yönelik bir perspektif oluşturma amacındadır.

2. TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ VE GÜMRÜK BİRLİĞİ

2.1. 1963 Ankara Anlaşması ve Türkiye-AB İlişkilerinin Başlangıcı

Türkiye, hali hazırda AB'ye üye olan ülkelerin ilk kurucu 6 ülke dışında neredeyse tamamından çok önce birlik ile ilişkilere başlamıştır. Topluluk, Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksembourg'un katılımıyla Ocak 1958'de Roma Antlaşması'nın devreye girmesiyle resmen kurulduktan sadece bir yıl sonra Türkiye'nin topluluk ile ilişkisi başlamıştır. İlişki kurulduktan sadece 4 yıl sonra da ilişkiler Ankara Anlaşması ile resmileştirilmiş, birlik ile ilişkilerini resmileştirmiştir.

Türkiye AB ilişkileri, birlik daha kurulma aşamasındayken başlamıştır. Türkiye'de 1959'de o zamanki adı ile Avrupa Ekonomik Topluluğu'na katılmak için başvurmuştur. 1964 yılında iki taraf arasında Ankara Anlaşması devreye girmiştir. Bu antlaşma AET'nin yaptığı ilk uluslararası antlaşmalardan biri olarak da topluluğun tarihinde önemli bir yere sahiptir.

Ankara Anlaşması Türkiye ile topluluk arasında 3 kademeli bir ortaklık ilişkisi öngörmüştür. Bu kademeler sırası ile şöyledir:

- a) Hazırlık
- b) Geçiş
- c) Son Dönem

Ankara Anlaşması'nın kapsamına baktığımızda antlaşmanın 2. Maddesi amacını şu şekilde açıklamaktadır:

“Antlaşmanın amacı, Türk ekonomisinin hızlandırılmış kalkınmasını ve Türk halkının istihdam seviyesinin ve yaşama şartlarının yükseltilmesini sağlama gereğini tümü ile göz önünde bulundurarak taraflar arasındaki ticari, ekonomik ilişkileri aralıksız ve dengeli olarak güçlendirmeyi teşvik etmektir.” (Arı 2006 85)

Yine antlaşmanın 2. Maddesi bu amaçlara erişebilmek için taraflar arasında bir gümrük birliği oluşturulmasını ve bu birliğe aşamalı bir şekilde geçilmesini açıklamaktadır.

Ankara Anlaşmasının belki de Türkiye-AB ilişkilerini belirleyen en önemli maddesi 28. Maddedir. Bu madde Türkiye'nin tam üyelik hedefini ortaya koymaktadır. Bu maddeye göre de:

“Antlaşmanın işleyişi, topluluğu kuran antlaşmadan doğan yükümlülüklerin tümünün Türkiye tarafından üstlenilebileceğini gösterdiğinde akit taraflar Türkiye'nin topluluğa katılma olanağını inceleyeceklerdir.” (s.86).

1964 Aralık tarihinde başlayan Ankara Anlaşması sonrasında başlayan hazırlık dönemi Ocak 1973'de imzalanan Karma Protokol ile bitmiş ve geçiş dönemi başlamıştır. Hazırlık dönemi 9 yıl sürmüştür.

2.2. 1 Ocak 1973: Katma Protokol

Karma Protokol'ün imzalanması geçiş sürecinin uygulanmasına yönelik şartları, usulleri ve süreleri belirlemiştir. Geçiş sürecinin amacı ise Türkiye ile topluluk arasındaki gümrük birliğinin yerleşmesini sağlamak ve Türkiye ile topluluk ekonomi politikalarını birbirine yaklaştırmaktır. Bu dönem Karma Protokol'ün 1 Ocak 1973'de imzalanması ile başlamış 31 Mart 1995'de Gümrük Birliği'nin tamamlanması ile sona ermiştir.

Karma protokol, taraflar arasında karşılıklı ve dengeli yükümlülüklerin esas olması Türkiye ve topluluk arasında Gümrük Birliği'nin giderek yerleştirilmesi Türkiye ve topluluk arasında ekonomi politikalarının yakınlaştırılması ilkelerine dayanmaktadır.

Karma Protokol'ün 3 ana kapsamı vardır:

1) Malların Serbest Dolaşımı

- Türkiye ve topluluk arasında gümrük vergilerinin kaldırılması
- Ortak gümrük tarifesinin Türkiye tarafından kabulü
- taraflar arasında miktar kısıtlamasının kaldırılması
- Ortak tarım politikasının uygulama alanına konulması

2) Kişi ve Hizmetlerin Serbest Dolaşımı

- İşçilerin serbest dolaşımı
- Yerleşme hakkı, hizmetler ve ulaştırma

3) Ekonomi Politikalarının Yaklaştırılması

Rekabet, vergileme ve mevzuatın yaklaştırılması

Genel ekonomi politikası (s-86)

Protokolün yürürlüğe girmesinden sonra topluluk Türkiye'den ithal ettiği sanayi mamullerine uyguladığı gümrük, vergi ve kotaları kaldırmıştır. Türkiye'ye ise bir istisna getirilmiş; Türkiye, topluluktan çıkan mallar içinde rekabet şansı olanlarda 12 yıl, diğerlerinde ise 22 yıl sonunda topluluk ortak gümrük tarifesi ile aynı düzeye çekme olanağı kazanmıştır.

Protokol kapsamında olan tarım ürünleri için Türk tarım politikasının topluluğun ortak tarım politikasına uyumlu hale gelmesi şartı konulmuş; işçilerin serbest dolaşımı için de 12 ve 22 yıllık kademeli bir süreç belirlenmiş; buna uygun usullerin de topluluk ile Türkiye arasındaki Ortaklık Konseyi tarafından kararlaştırılması belirlenmiştir. Karşılıklı yerleşim ve hizmetler serbestisi için de aynı şekilde benzer bir yöntem belirlenmiş ve süre ile ilkeler Ortaklık Konseyi'ne bırakılmıştır.

1973'den 1987'e kadar Türkiye'nin topluluk ile ilişkileri tarihinin en kötü dönemini yaşamıştır. 1974 Kıbrıs Barış Harekatı ilişkileri sekteye uğratmıştır. Türkiye ile aşağı yukarı aynı tarihlerde topluluk ile antlaşma yapan ve üyelik süreçlerinin benzer bir seyir izlediği Yunanistan, 1974'de Kıbrıs'taki yenilgi sonucu yıkılan Albaylar Cuntası ardından demokrasiye geçişi ile birlikte 1975'de topluluğa tam üyelik için başvurmuş; Türkiye ise o dönem iktidarda olan CHP-MSP koalisyon hükümetinin siyasi kararı ile başvurmamıştır. Yunanistan 1976 yılında tam üyelik müzakerelerine başlamış ve 1981'de de tam üye olmuştur.

Türkiye ile topluluk arasındaki ilişkilere en olumsuz etki ise hiç kuşkusuz 12 Eylül 1980 askeri darbesi olmuştur. İlişkiler 1987'deki tam üyelik başvurusuna kadar donma noktasında seyretmiştir. Türkiye 1987'de Ankara Anlaşması'ndan doğan hakkını kullanarak tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. 1989'de Türkiye'nin tam üyelik ile ilgili olarak verilen kararda topluluğun kendi iç pazarını oluşturmadan yeni bir üye alamayacağı; Türkiye'nin de topluluğa katılabileceği ancak politik, ekonomik ve sosyal alanlarda daha gelişmesi gerektiğinin altı çizilmiştir.

1989 yılından 1995'e kadar Türkiye ile topluluk arasındaki ilişkiler inişli çıkışlı bir grafik takip etmiştir. 1990'larda 1995'deki Gümrük Birliği'ne kadarki ilişkiler daha çok politik düzeyde gerçekleşen ve sıkıntılı sayılabilecek şekil almıştır. Bu açıdan değerlendirildiğinde 31 Mart 1995'de yürürlüğe giren/tamamlanan Gümrük Birliği Türkiye'nin AB ile ilişkilerinde bir dönüm noktası olduğu ve Türkiye-AB ilişkilerinde ciddi bir açılım getirdiğini söylemek mümkündür.

2.3. 1 Ocak 1996: Gümrük Birliği'nin Tamamlanması/Yürürlüğe Girişi

Baydarol'un (2008) aktardığı gibi 1995'de Türkiye ile AB arasında olan şey Gümrük Birliği'nin yürürlüğe girmesi değildi. Yukarıda da bahsedildiği gibi Gümrük Birliği sürecinin başlama tarihi hukuken Katma Protokolün yürürlüğe girdiği 1 Ocak 1973 tarihidir. 31 Aralık 1995'de gerçekleşen ve 1 Ocak 1996'da işlerlik kazanan gerçekte Türkiye'nin o tarihte elde ettiği haklarına karşı yerine getirmek zorunda olduğu yükümlülükleri uygulamaya başlamasıdır. Bir başka deyişle Gümrük Birliği'nin bu şekilde tamamlanması Karma Protokol'de de belirtilen ve Türkiye'ye tanınan 22 yıllık alışma sürecinin sona ermesi ile birlikte Türkiye-AB ilişkileri açısından bir zorunluluktur. Türkiye-AB ilişkileri yanında ikinci olarak yine Baydarol'un (2008) aktardığı üzere Gümrük Birliği AB dışında GATT'a ve Dünya Ticaret Örgütü'ne konsolide edilmiş bir yükümlülüktür. Dolayısıyla Türkiye'nin Gümrük Birliği'nin tamamlanmasını/yürürlüğe girmesini reddetmesi karşı olanların iddia ettiğinin aksine hiçbir hükümetin göze alabileceği bir karar değildi.

Böyle bir karar yalnızca Türkiye-AB ilişkilerini değil Türkiye'nin uluslararası topluluk ile olan ilişkilerini de politik ve ekonomik etkileri ağır olabilecek bir süreç içine sokabilirdi (Baydarol 2008). Öte yandan Gümrük Birliğinin tamamlanmasında imzası olan dönemin başbakanı Tansu Çiller'in de iddia ettiği 'Lozan'dan sonra cumhuriyet tarihinin en önemli antlaşması' değildir.

Gümrük Birliği, yukarıda da bahsedildiği gibi 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe giren Karma Protokol'de ifade edilen Türkiye'nin 'ortak topluluk tarifeleri'ni uygulaması için gerekli olan 22 yılın sonunda tamamlanan bir yükümlülüktür. 6 Mart 1995 tarihinde toplanan Ortaklık Konseyi, Karma Protokol'ün öngördüğü 22 yıllık geçiş süresinin sona erdiğini 1/95 sayılı kararlar kabul etmiştir. Bu kararlar birlikte de 31 Mart 1995'de Türkiye-AB Gümrük Birliği tamamlanmış ve tam olarak yürürlüğe girmiştir. Gümrük

Birliği ağırlıklı olarak sanayi őrunlerini kapsamıştır; ancak hassas olarak nitelendirilen bazı sanayi mallarındaki gőmrük vergileri kademeli olarak 2001 tarihine kadar sőrmmőřtőr ve bu tarihte kalkmıştır. İşlenmiş tarım őrunleri Gőmrük Birliği kapsamında yer almış; ancak bu kapsama girmeyen tarım őrunleri için serbest dolaşım Tőrkiye'nin AB'nin ortak tarım politikasına uyumu şartına bağlanmıştır.

1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararına göre şu temel alanlar Gőmrük Birliği'nin kapsamına girmektedir:

Malların serbest dolaşımı: Gőmrük vergileri ve miktar kısıtlamalarının kaldırılması ve AB Gőmrük Kodu'na uyum;

Ortak Ticaret Politikası: Ortak Gőmrük Tarifesi'ne (OGT) uyum, tercihli ticaret anlaşmaları, otonom rejimler;

Ticarette teknik engellerin kaldırılması: Teknik mevzuat uyumu, yasal dőzenlemeler, fikri ve sınai mőlkiyet hakları, rekabet kuralları, kamu alımları

Kurumsal işbirliği: Gőmrük Birliği Ortak Komitesi (GBOK), Gőmrük İşbirliği Komitesi (GİK), teknik komiteler, danışma ve karar usulleri.

2.4. Tőrkiye-AB İlişkilerinde ve Entegrasyonda Gőmrük Birliği

Tőrkiye'de özellikle halk katında AB'yi bir ekonomik birlik olarak algılama eğilimi vardır.¹ Bunun siyasetçiler için de geçerli olduğunu söylemek olasıdır. örneğin Gőmrük Birliği'nin tamamlanarak tam anlamıyla yőrurlőđe girdi dönemde başbakan olan Tansu iller'in sőylemi bunu kanıtlar niteliktedir. Oysa Gőmrük Birliği, iki taraf arasındaki basit bir gőmrük birliğinin otesinde bir entegrasyon sőruci başlamıştır (ARI, 2006; 89, www.ikv.org.tr/gumrubirligi.php). Bunun nedeni bu sőrecin sadece ekonomik alanda vergi, tarif ve kotaların sıfırlanmasını değil aynı zamanda hukuki ve kurumsal dőzenlemeleri; AB'nin ortak ticaret ve ortak rekabet politikalarına uyumu da içermesidir. Gőmrük Birliği'ni 1964 tarihli Ankara Anlaşması'nın Tőrkiye'nin tam

¹ Bu konuda yapılmış araştırmalara őrnek olarak Infakto (2006). Turkish Youth Over Troubled Waters, AB Değerleri Araştırması, İstanbul. Araştırmaya göre Tőrkiye'deki seçmenlerin yőzde 70'lik bir bölümü AB'ye tam őrveliđin en çok ekonomi alanında yarar getireceğine inanıyor.

üyeliğini öngören 28. maddesi bağlamında ele alırsak Gümrük Birliği bu nihai amaca ulaşmak için 5. Madde'de belirlenen 3 aşamalı sürecin son bölümüne, yani hazırlık dönemi, geçiş döneminin ardından son döneme geçiş anlamına gelmektedir.

Gümrük Birliği, Türkiye Aralık 1999'da AB'ye tam üyelik için resmi aday statüsü kazandıktan; Aralık 2004'de müzakere kararları alındıktan ve Ekim 2005'te de katılım müzakerelerinin başlaması ile birlikte daha bir anlam kazanmıştır. Türkiye, Gümrük Birliği'ne uyum çalışmaları sayesinde malların serbest dolaşımı, gümrük birliği, rekabet ve dış ilişkiler gibi konularda çok önemli bir ilerleme kaydetmiştir. Bu ilerleme, Türkiye'nin bu konular ile ilişkili olarak müzakerelerde çok işine yarayacaktır.

Gümrük Birliği Türkiye'nin AB'nin ürünlere yönelik ortak düzenlemelerine ve gerekli teknik mevzuata uyum sağlamasını hızlandırmıştır. Bu uyum süreci devam etmektedir. Gümrük Birliği kapsamında Türkiye fikri ve sınai mülkiyet hakları ile rekabet hukuku alanlarında AB ile uyum için gerekli yasal düzenlemeleri gerçekleştirmiştir. Kamu alımları alanında da AB mevzuatına uyum sağlanmış; ilgili düzenleme 1 Ocak 2003'te yürürlüğe giren Kamu İhale Kanunu ile hayata geçirilmiştir.

Gümrük Birliği Türkiye'nin gümrük idarelerine ilişkin yasa ve düzenlemelerinin de modernleşmesini, gümrük teşkilatının yeniden şekillendirmesini ve vergi tahsilinin etkinliğini artırmasını sağlamıştır. Türkiye, AB Gümrük Kodu ile uyum sağlamayı başarmıştır.

Gümrük Birliği sayesinde Türkiye AB ekonomisi ile entegrasyon alanında büyük ilerlemeler kaydetmiştir. Türkiye diğer alanlardaki gelişmelerden bağımsız olarak ekonomik alanda özellikle Mayıs 2004 yılında birliğe dahil olan 10 yeni üyeden ve Ocak 2007'de birliğe tam üye olan Romanya ve Bulgaristan'dan daha fazla entegre olarak müzakerelere başlamıştır (Derviş, Gros, Emerson, Ülgen, 2004; 66).

3. GÜMRÜK BİRLİĞİ'NİN TÜRK EKONOMİSİ ÜZERİNE ETKİLERİ

Gümrük Birliği'nin Türkiye'ye en yoğun, belirgin ve tartışmalı etkileri ekonomi üzerine olmuştur. Gümrük Birliği etrafında dönen tartışmaların ana noktası Gümrük Birliği'ne girmenin Türk ekonomisine, özellikle de dış ticaret ve sanayisine ne oranda etki yaptığı; bu etkilerin olumlu olup olmadığıdır. Ekonomik etkilerine girmeden önce genel bir değerlendirme ile Gümrük Birliği'nin etkilerinin ekonomi, politik ve hukuk alanlarında neler olduğundan bahsetmekte yarar vardır.

3.1. Genel Etkiler: Hukuki, Politik, Ekonomik

Gümrük Birliği, genel etkileri açısından değerlendirildiğinde iki ayrı bakış açısının bu değerlendirmelere hakim olduğunu görmekteyiz. Bunların birincisi Gümrük Birliği'nin sadece ekonomik alanda değil; politik, hukuksal ve toplumsal alanda da Türkiye'ye büyük katkılar yaptığını savunan görüştür (Derviş, Gros, Emerson ve Ülgen, 2004; www.ikv.org.tr/gumrukbirliqi.php; ARI, 2005; Karakaş, 2005). Bu bağlam içinde Gümrük Birliği, Türkiye'nin AB'ye girişini kolaylaştıracak; daha doğru bir deyişle ekonomik açıdan birlik bir bütünleşmeyi kolaylaştıracak ve hızlandıracak önemli bir adım olarak görülmektedir. Gümrük Birliği'nin Türkiye'nin AB'nin mevzuata uyumunu sağladığı; bu durumun da tam üyelik müzakerelerinde Türkiye'ye avantaj sağlayacağı; tüketici bazında ürün kalitesinin arttığı, mülkiyet, tüketici hakları ve rekabet hukuku gibi alanlarda uluslararası standartlara yaklaşıldığı; Türkiye'nin gümrük teşkilatının ve gümrük düzenlemelerinin modernleştiği (TUSİAD, 2003; Seki, 2003, Karakaş, 2005; www.ikv.org.tr/gumrukbirliqi.php) ifade edilmektedir.

Öte yandan Gümrük Birliği'nin başta dış ticaret olmak üzere pek çok alanda çok büyük zararları olduğu konusunda da seslendirilen görüşler vardır (ATO, 2007; Manisalı, 2006; Doğan, 2004). Bu görüş başta dış ticaret açığı olmak üzere Türkiye'nin yaşadığı ekonomik sorunların bir çoğunun Gümrük Birliği yüzünden gerçekleştiğini ifade etmektedir. Bu sürecin özellikle küçük ve orta ölçekli esnaf ve işletmeleri olumsuz olarak etkilediğini iddia edilmektedir. Hatta pek çok açıdan Gümrük Birliği'ni Osmanlı dönemindeki kapitülasyonlara ya da Duyun-u Umumiye'ye de benzetenler çıkmaktadır (ATO, 2004; 118-119).

Gümrük Birliği'nin Türkiye'ye gerçek etkisini anlamak için detaylı, özellikle de istatistiki ve bilimsel verilere dayalı bir analiz şarttır. Bu analizin sadece ekonomiyi içermesi de Gümrük Birliği'nin Türkiye'ye etkisinin eksik olarak anlaşılmasına neden olacaktır. Gümrük Birliği ekonomi dışında hukuki ve siyasi alanda da etkilerini göstermiştir.

Gümrük Birliği'nin hukuki alandaki en büyük ve olumlu etkisi üç alanda kendini hissettirmiştir:

Tüketici haklarının gelişmesi ve tüketici hukuku alanında gerçekleşen tüketici lehine değişiklikler.

Rekabet hukuku alanında gerçekleşen değişiklikler.

AB Mevzuatına uyum açısından kaydedilen kamu alımları ve gümrük idaresinde yürürlüğe giren yeni kanun ve düzenlemeler.

Gümrük Birliği'nin Türkiye'ye en büyük katkılarından biri Türkiye'nin ilgili mevzuata uyum sürecinin hızlanması (Doğan 2004) ile rekabet anlayışına ve hukukuna getirdiği yenilikler olmuştur (Uysal 2007). Gümrük Birliği öncesinde iç pazara üretim yapan şirketler hem hukuksal düzenlemeler hem de ekonomik yapı yüzünden rekabetçi olmayan politikalara sahiptiler. Gümrük Birliği Türk şirketlerine, Karakaş'ın (2005) deyişiyile hiçbir iç süreçte gerçekleştirmeleri mümkün olmayan bir disiplin getirmiştir. Gümrük Birliği onları sadece Türkiye pazarında değil aynı zamanda AB pazarında da rekabet etmek zorunda bırakmıştır. Bu sayede hem Türkiye'nin rekabet hukuku önemli uyumlu bir hale geldi hem de ekonomik açıdan Türk şirketler AB'den gelen sert rekabet karşısında verimlilik, kalite, inovasyon alanlarında kendilerini geliştirmek zorunda kaldılar (Uysal 2007).

Rekabet aynı zamanda müşteri odaklı yeni bir anlayışın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Türkiye'de neredeyse hiç dikkat edilmeyen tüketici hakları ve tüketici bilinci Gümrük Birliği ile birlikte yükselmeye başlamıştır (Doğan 2004). Ayrıca gerek AB'li şirketlerin gerekse de iç pazara yönelik ürün ve servis sunan Türk şirketlerinin rekabeti sayesinde tüketici refahında artış gözlenmiştir. Uysal'ın (2007) ifade ettiği gibi

piyasadaki dayanıklı tüketici mallarındaki artış ile birlikte tüketici hukukunun önemli bir unsuru olan ürünlerin garanti süreleri uzamış; garanti süresi ile ilgili çıkan anlaşmazlıklarda tüketici hakları korunmaya başlanmıştır.

Hukuki alanda Gümrük Birliği'nin olumsuz etkisi olarak ise Baydarol'un (2008) sözünü ettiği patent hukuku alanında gerçekleşmiştir. Patent hukuku alanındaki hakkın tüketilmesi ilkesinin Türkiye ile ilişkilerde geçersiz sayılması nedeni ile Türkiye yılda yaklaşık 10 milyar EURO civarındaki bir ihracattan yoksun kalmaktadır (Baydarol 2008).

Gümrük Birliği'nin ekonomik ve hukuki etkileri kadar somut olmasa da politik alanda da bazı etkileri olmuştur. Öncelikle Türkiye'deki genel algının aksine Türkiye'nin AB üyeliği ciddi bir oranda ekonomik entegrasyon içeriyor olsa ve gerek adaylığın gerekse de tam üyeliğin azımsanmayacak ekonomik -mali boyutları bulunsa da sonunda politik bir süreç- politik bir karardır. Bu perspektiften bakıldığında Gümrük Birliği Türkiye'nin ajandasındaki en önemli politik karara ve sürece etki yaptığı oranda politik bir olgu olarak da değerlendirilmelidir.

İkinci olarak Karakaş'ın (2005) da ifade ettiği üzere Gümrük Birliği daha tamamlanmadan lehte ve alehte olan kesimler arasında bir politik tartışmanın odak noktalarından biri olmuştur. Karakaş (2005) Gümrük Birliği öncesi anti-Gümrük Birliği cephenin kamuoyunda sözcülüğünü yapan Otomotiv Sektörü'nün temsilcilerine sadece ekonomik nedenlerden değil politik nedenlerden dolayı da destek verildiğini ifade etmektedir. O günden bugüne Gümrük Birliği her zaman Türk siyasi yaşamında ve kamuoyunda gerçekleşen AB kaynaklı tartışmaların demokratikleşme-insan hakları-kültürel hakları gibi daha siyasi ve daha 'kritik' konuları ardından en çok ilgi gören alanlarından birini oluşturdu. Özellikle Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğine karşı çıkan politik, ekonomik kesimler ve sivil toplum kuruluşları Gümrük Birliği'ni AB tam üyeliğinin Türkiye'ye yarardan çok zarar getireceği yönündeki görüşlerini desteklemek amacıyla sık sık gündeme getirmektedirler.

Uysal (2007) Gümrük Birliği'nin Türk ekonomisine olan kesin etkisinin ne olduğunu ölçmenin zor olduğunu ifade etmektedir. Öte yandan Gümrük Birliği'nin özellikle de ilk on yıllık dönemi 1996-2006 arasındaki etkilerini analiz etmeye çalışan ve bu süre içinde

Gümrük Birliği'nin artı ve eksilerini tartışmaya açan pek çok sayıda çalışma mevcuttur. Bu çalışmaların bir bölümü ATO (2007) ve Manisalı (2006) alışmasında olduğu gibi AB'ye kategorik olarak karşı olan ve dolayısıyla da Gümrük Birliği'ne ekonomik bir perspektif ile yaklaşmadan önce konuyu politik olarak tartışmaktadırlar. Bu alışmalar politik analiz dışında Gümrük Birliği'nin ekonomik açıdan da Türkiye'ye çok olumsuz etkiler yaptığını iddia etmektedirler.

Doğan (2004) ve Uysal (2007) gibi bazı alışmalar Gümrük Birliği'nin Türk ekonomisi üzerine hem olumlu hem de olumsuz etkiler yaptığını; son tahlilde ise Gümrük Birliği ile geçen 10 yılda Türkiye ekonomisinin beklediği yararları elde edemediğini; özellikle makro göstergeler açısından bakıldığında ise daha çok zarar verdiğini ifade etmektedir.

Bu alışmalar Gümrük Birliği'nin Türk ekonomisine etkilerini iki ana başlıkta toplamaktadırlar:

Gümrük Vergisi kaybı, üçüncü ölkelerden gümrük vergisi ile mal alma zorunluluğu ve AB'den yapılan ithalatın artmasına bağlı olarak Gümrük Birliğinin ticaret açığına ve cari açığa katkı yapması gibi ölçülebilir olumsuz etkiler (Uysal 2007).

Kalite ve standartların yükselmesi, rekabet anlayışının gelişmesi, tüketici haklarının korunması, büyük bir gelir ihracat pazarına erişim ve daha ucuz ve kaliteli girdi sağlanması gibi ölçülmesi zor olumlu etkiler (Doğan, 2004; Uysal, 2007).

Bu görüş, genel tahlilde ortaya çıkan tablonun olumsuz olmasına rağmen Türkiye'nin Gümrük Birliği'nden çıkmasının Türk ekonomisine yarardan çok zarar getireceğinin altını izmektadırlar (Uysal 2007).

Bu iki görüşün aksini savunanlar (Seki 2003), TUSIAD (2003), Utkulu (2006) ve Akad (2006) ise Gümrük Birliği'nin ekonomik açıdan bazı olumsuz etkileri olsa da orta ve uzun vadede Türkiye'ye yararlı olduğunu ifade etmektedirler. Bu görüşü savunanlar, Gümrük Birliği sürecinin tamamlanıp da Türkiye'nin de yükümlölüklerini yerine getirmeye başlamasının üzerinden 10 yıl geçmesinin ardından yaptıkları ekonomik değerlendirmelerde karşı olanların aksine Gümrük Birliği'nin Türkiye'nin ekonomisine iddia edildiği gibi olumsuz değil bilakis çok olumlu bir etki yaptığını ifade

etmektedirler. Gümrük Birliği'nin olumlu etkisi olduğunu savunanlar karşı cephenin yaptığı itirazların özünü oluşturan Gümrük Birliği'nin uygulanmaya başladığından itibaren günümüze kadarki süreçte Türkiye'nin ticaret açığının ve cari açığın çok ciddi oranda büyümesinin nedenlerini Türkiye 1999 ve 2001'de çok büyük 2 önemli ekonomik kriz yaşamasına bağlamaktadırlar. Ticaret açığını, işsizliği ve ekonomik krizlerin başlıca nedeni olarak, örneğin Gümrük Birliği'ne ve AB karşı cephenin başını çeken ATO'nun Gümrük Birliği Kamburu Raporu'nda (2007) iddia ettiği gibi, Gümrük Birliği'ni göstermenin hatalı olduğunu ifade etmektedirler. Bu görüşe göre Gümrük Birliği'nin yürürlükte olduğu dönemde Türkiye'de meydana gelen sıkıntıların nedenlerinin Gümrük Birliği'nde değil Türkiye ekonomisinin iç dinamikleri ve izlenen politikalarda aranması gerekmektedir (Akad 2006). Türkiye'nin ticaret açığında ve cari açıda Gümrük Birliği'nin payı olduğunu ileri sürülse de Uysal (2007) bu durumun tek sorumlusu olarak Gümrük Birliği'nin gösterilmesinin yanlış olacağını altı çizilmektedir. Karakaş (2006) da Türkiye'nin zaten Gümrük Birliği'ne dünya iktisat tarihinin savaş dönemleri dışında gördüğü en büyük bütçe açıklarından biri ile girdiğini söylemektedir.

Aşağıda verilecek olan rakamlar açık bir biçimde göstermektedir ki Türkiye'nin ticaret açığında AB'nin yeri azalmaktadır. Türkiye AB dışı ülkelerden ağırlıklı olarak ara ve yatırım ürünleri ile petrol ve enerji kaynağı kökenli hammaddeler almaktadır.

Ticaret açığının ortaya çıkmasında özellikle artan petrol fiyatları ve doğalgaz gibi enerji kökenli ithalat ürünleri büyük bir rol oynamaktadır. AB ülkeleri bu ithalat kalemlerinde AB dışı ülkelerin rakibi değildirlir (Utkulu 2006). Ticari açığa ve cari açığa neden olan bir diğer durum da yüksel reel faiz nedeniyle Türkiye'ye giren kısa vadeli yüksek miktardaki sıcak paranın Türk lirasını aşırı değerlendirmesi ve bu olgunun ithalatı daha cazip kılmasıdır (Karakaş, 2006; Uysal, 2007).

Gümrük Birliği'nin Türk ekonomisine yaptığı etkilerinden biri de dış yatırım ve yabancı sermaye girişidir. Uysal (2007) Gümrük Birliği'nin Türkiye'ye gelen doğrudan yabancı sermaye üzerinden de olumlu bir etki yaptığını aktarmaktadır. Otomotiv ve elektronik sektörleri bu etkinin en açık olduğu sektör olmuştur. AB pazarına girmek isteyen başta Japon ve Güney Kore markaları üretimlerinin ve yatırımlarının bir bölümünü Türkiye'ye kaydırmıştır.

Beklenenin aksine Türkiye'nin gümrük gelirleri artmıştır. Bunda Türkiye'nin gümrük idaresini modernleşirmesinin ve vergi tahsilini daha verimli bir hale getirmesinin payı büyüktür.

İstihdamda ise sağlıklı bir değerlendirme yapmak mümkün değildir; çünkü istihdam pek çok makro ekonomik gelişmeden etkilenen bir olgudur. Öte yandan Gümrük Birliği'nin kısa-orta-uzun vadede yeni pazarlar yaratacağı ve yüksek teknolojiye yatırım ile nitelikli işgücünde bir artış olacağı düşünüldüğünde özellikle nitelik istihdam üzerinde olumlu bir etkisi olduğu söylenebilir (Soğuk & Uyanusta, 2004; 4).

İstihdam ile ilgili olarak Gümrük Birliği'nin bir katkısı da işgücünün niteliğinin artırılmasına yönelik çalışmaların yoğun olarak uygulamaya konmasıdır.

Gümrük Birliği'nin yaptığı olumlu etkilerin başında gelen üretimin ve verimliliğin artması öte yandan da rekabet gücü olmayan sanayi dallarında faaliyet gösteren şirketlerin ise pazar paylarını kaybetmeleri, üretimlerinin düşmesi ya da kapanmak zorunda kalmaları ile sonuçlanmıştır.

Aşağıda iki temel ekonomik alan, sanayinin ve dış ticaretin Gümrük Birliği'nden nasıl etkilendiğinin detaylı bir analizi yapılacaktır.

3.2. Sanayi ve Sektörel Etkiler

Gümrük Birliği'nin Türk sanayisine yaptığı etkiler dış ticaret ile birlikte Gümrük Birliği'nin etkilerinin en çok tartışıldığı iki alandan biri konumundadır. Gümrük Birliği'nin Türk sanayisine ve üretim sektörlerine olan etkisini analiz etmek için genel bir bakış yeterli olmayacaktır. Doğan (2004) Gümrük Birliği'nin genel olarak Türk ekonomisine olumsuz etki yapmış olmasına rağmen sektör sektör incelendiğinde özellikle teknik ve yapısal değişikliklerini gerçekleştirebilen ve sürece uyum sağlayan sektörlerin Gümrük Birliği'nden kârlı çıktığını ifade etmektedir. Gerçekten de sektörel olarak incelendiğinde Gümrük Birliği'ne yaklaşımın ve Gümrük Birliği sürecinin sektörlere göre nasıl değiştiği görülmektedir. 1971 yılından bu yana AB pazarında avantajlı konumda olan sektörlerden bu süreci iyi değerlendirenler Gümrük Birliği'nin 1996 yılında tamamlanması ile birlikte sadece AB pazarında değil iç piyasada da artan AB rekabetine de dayanabilmişler; hatta bu rekabetten kârlı çıkmışlardır.

Otomotiv sektörü ve tekstil-konfeksiyon sektörleri arasında yapılacak kıyaslamalı bir analiz Gümrük Birliği'nin sektörler üzerine yaptığı etkilerdeki farklılaşmaya güzel bir örnektir. Bu sektörlerin diğerlerine göre önemi sadece üretim hacmi, Türkiye'nin dış ticaretinden aldıkları pay ve istihdam ettikleri insan sayısından kaynaklanmamaktadır. Gümrük Birliği tartışmasından oynadıkları rol de bu iki sektörün ayrı olarak analiz edilmesini gerektirmektedir.

Türk otomotiv sektörü, Türkiye ile AB arasında Gümrük Birliği'ne yönelik antlaşmanın yapıldığı 1995 yılından itibaren Gümrük Birliği'ne karşı olduğunu; Gümrük Birliği ile Türkiye-AB arasındaki gümrük vergilerinin kaldırılmasının ve üçüncü ülkelere ortak gümrük tarifesi uygulanmasının Türkiye'deki otomotiv sektörün çökerteceğini iddia etmekteydi. İddialara göre yaklaşık 150 bin kişi işsiz kalacak; Türk ekonomisine en büyük katma değeri sağlayan sektör rekabet edemeyeceği için büyük kayıplar yaşayacaktı (Özgöker 2008).

Aynı dönemde tekstil ve hazır giyim-konfeksiyon sektörü ise kotaların kalkması ile ucuz ve kaliteli olan Türk tekstil ürünleri sayesinde en büyük rekabet üstünlüğüne sahip olduğu bir sektörde Avrupa pazarına kolaylıkla gireceğini düşünerek Gümrük Birliği'ni destekliyordu. Hatta tekstil sektörü,

Gümrük Birliği'ne girmenin sektörün geleceği açısından olumsuz sonuçlara yol açabileceğini iddia ediyordu (Karakaş 2005).

Aradan geçen 12 yıl sonunda ise gelinen sonuç her iki sektör için beklenenden çok farklı oldu: Özgöker (2008) her iki sektör için yaptığı analizde Türk Otomotiv Sektörü'nün Gümrük Birliği'ni çok iyi kullandığını; üretiminin yarısını AB ve üçüncü pazarlara ihraç eden ederek Türkiye'nin en kârlı sektörlerinden biri haline gelirken tekstil başta Çin ve Uzakdoğu ülkelerinin Dünya Ticaret Örgütü'ne 2001 yılında üye olmalarına rağmen Ucuz İşgücü-Fikri Mülkiyet Hakları antlaşmalarını hiçe sayarak ucuz işgücüyle kaçak ürettikleri vergisiz ürünler karşısında rekabet edemediğini; 12 yıl boyunca çok ciddi kayıplara uğradığını söylemektedir.

Soğancı (2007) da Türk tekstil sektörünün Gümrük Birliği tehdidi altında olduğunu ifade etmektedir. Soğancı'ya göre Türkiye gümrük duvarlarını gelişmiş AB üyesi

lkeler kadar kaldırmak zorunda kalmış; böylelikle de son 2 yıldır Çin gibi tekstil alanında ihracatını artıran ülkeler karşısında kendini savunamaz hale gelmiştir. Başer (2001) de AB'nin Pakistan, Çin, Hindistan ve Endonezya gibi önemli tekstil ihracatçısı ülkelerin de aralarında bulunduğu 20 ülke ile serbest ticaret ve serbest kota antlaşması yaptığını; bu antlaşmaların Gümrük Birliği dolayısıyla Türkiye'yi de kapsadığını ve bu antlaşmaların Türkiye aleyhine olduğunu ifade etmektedir.

Törüner (2008) otomotiv sektörü için benzer bir durumun geçerli olmadığına işaret etmektedir. Gümrük Birliği öncesinde her 5 otomobilden sadece 1 tanesi yabancıyken bugün bu sayı 4 olmuştur. Otomotiv sektöründe ithalatın arttığı; 2005 yılına kadar da otomotiv sektöründe bir açık olduğu doğrudur. Bu açığın ne kadarı Gümrük Birliği, ne kadarı da ithalatı özendiren düşük kur politikası sayesinde gerçekleşmiştir; belli değildir. Öte yandan bu açık 2006 yılında Türkiye lehine dnmştir (Törüner, 2008). Törüner'in (2008) aktardığı üzere 2007 yılında otomotiv sektöründe ihracatın ithalatı karşılama oranı yüzde 135'e çıkmıştır ki bu da yaklaşık 5 milyarlık dolarlık bir ticaret fazlası anlamına gelmektedir.

Gümrük Birliği'nin otomotiv sektörüne yaptığı bir önemli katkı da AB pazarına girmek isteyen üçüncü ülkelerin yatırımlarının bir bölümünü Türkiye üzerinden yapmaya başlamalarıdır (Uysal 2007). Nitekim bugün Toyota, Honda gibi Japon markaları ile Hyundai gibi Güney Kore markaları AB'ye Türkiye'de üretilip satılmaktadır (Törüner 2008).

Törüner (2008), zgker'in (2007) aksine tekstil sektöründeki düşüşün de arkasında Gümrük Birliği'nden ziyade iki temel nedenin olduğunu ifade etmektedir. Bu nedenlerden birincisi sadece Türkiye'de değil pek çok gelişmekte olan ülkede mevcut olan bir yanlış politikadır. Bu politika yanlış tekstil sektöründeki talebin çok üzerinde yapılan yatırımlardır. Türk tekstil sektörü Gümrük Birliği'nin de etkisiyle gelecekte de büyüyeceği ihtimali üzerine yatırım yapmıştır.

Oysa düşüşün ikinci nedeni olan 2005 yılında Dünya Ticaret rgt'nün tekstildeki kotaların kaldırılması kararı da Türk tekstil sektörünü olumsuz etkilemiştir. Karakaş (2005) ise Gümrük Birliği'nin Türkiye sanayisi üzerine değerlendirilmesinin özellikle bilgi çağında ve teknoloji yoğun endüstrilerin önem kazandığı bir dönemde tekstil

sektörü üzerinden yapılmasını da hatalı bulmaktadır.

Gümrük Birliği ile yüksek teknoloji içeren sektörlerde ciddi bir büyüme ve ihracat gerçekleşmiştir (Dinçer 2008). Bu sektörler arasında elektronik, demir-çelik ve kimya sektörleri sayılabilir. Otomotiv sektörünü de eklememiz gereken bu sektörler AB teknik mevzuatını Gümrük Birliği tamamlanmadan uygulamaya başlamışlardır ki bu da sonuç olarak bu sektörleri Gümrük Birliği'ne hazır hale getirmiştir.

Türkiye özellikle gümrük birliğine girdikten sonra kahverengi (televizyon, müzik sistemleri, DVD) ve beyaz eşya (çamaşır makinesi, bulaşık makinesi ve buzdolabı) ihracatında önemli bir atılım yapmıştır. Sektör otomotiv ve kimya sektörleri ile birlikte AB'ye yapılan ihracatın yüzde 25'inden daha fazlasını gerçekleştirmektedir.² İbek (2006) AB sürecini Türk elektronik sektörü için bir fırsat olarak görmektedir. Nitekim sadece 2005 yılı rakamlarına bile baktığımızda bu durumu görmek olanaklıdır: O yıl 10.5 milyar dolarlık üretim hacmi gerçekleştirmiş olan sektör üretiminin yaklaşık yüzde 40'ını ihraç etmiş. Sektörün en önemli pazarı olan AB ülkelerine baktığımızda ihracatta 773.5 milyon dolarla Almanya birinci, 749.3 milyon dolarla İngiltere ikinci, 356.4 milyon dolarla Hollanda üçüncü, 314.3 milyon dolarla İtalya dördüncü ve 269.2 milyon dolarla İspanya beşinci sırada yer alıyor.

Öte yandan elektronik sektörü de Gümrük Birliği'nin faydalarına rağmen özellikle son yıllarda Çin ile AB pazarında rekabet etmekte zorlanmaya başlamıştır. Sektör temsilcileri özellikle Çin'in haksız rekabeti yüzünden zor bir dönem geçirdiklerini ifade etmekte ve sektörü korumak amacıyla Gümrük Birliği Karma Protokolü'nün 60. maddesinin³ uygulamaya geçmesini talep etmektedir (Körezlioğlu 2008). Türk elektronik sanayinin yaşadığı sorunlar henüz 60. maddenin işletilmesinin gerekli kılmamaktadır. Ayrıca sektörün yaşadığı sorun da büyük ölçüde aşırı değerli TL'den kaynaklanmaktadır.

Kimya sektöründe, Erk⁴'in (2008) ve Güzel⁵'in (2008) aktardığı üzere 2008 yılı itibarıyla 3,800 firma AB'ye toplam 4 milyar dolarlık ihracat yapmaktadır. AB'nin

² Enver İpek, TESİD-Türk Elektronik Sanayicileri Derneği Genel Sekreteri.

³ 60. Madde Türk ekonomisinde faaliyet gösteren bir sektörü ciddi zarara uğratabilecek; Türkiye'nin dış mali istikrarını tehlikeye düşürecek veya bir bölgenin ekonomik durumunun tehlikeli biçimde bozacak durumlar ortaya çıktığında, Türkiye'nin gerekli koruma tedbirlerini alabileceğini ifade eder.

⁴ Timur Erk, Türkiye Kimya Sanayicileri Derneği Başkanı.

⁵ Ülker Güzel, Dış Ticaret Müsteşar Yardımcısı

Türkiye'nin toplam kimya ihracatındaki payı Gümrük Birliği ile birlikte yüzde 40'a ulaşmıştır.

Demir-çelik sektörü Türkiye'nin en büyük 2. ihracatçı sektörüdür. Sektörün AB ile Gümrük Birliği'ne girişi 25 Temmuz 1996 yılında imzalanan antlaşma ile olmuştur. Bu antlaşma Türk demir-çelik sektörü açısından bir dönüm noktası teşkil etmiştir (Gürgen, Ertem, Özdebak, 2002; 6). Gümrük Birliği öncesinde ithalat ağırlıklı bir seyir izleyen demir-çelik sektörü - AB ilişkisi antlaşma sonrasında ihracata kaymıştır ve yıllar içinde ihracatta çok ciddi bir artış gerçekleşmiştir. Türkiye'nin 1996 yılında 438.000 ton olan AB ülkelerine yönelik toplam demir-çelik ürünleri ihracatı, 1997 yılında 891.000 bin ton, 1998 yılında 1.307.000 ton, 1999 yılında 2.205.000 ton, 2000 yılında 2.025.000 ton olmuştur (s.6-7). 2005'e kadar bu artış hızlı bir biçimde devam etmiş; 3 milyon tona yaklaşmış; 2005 yılında ise AB ülkelerinde meydana gelen talep azalması yüzünden yüzde 21 oranında bir düşüş yaşamıştır. Öte yandan bu düşüş Türk demir-çelik sektörü ile ilgili değildir. Sektörde bu yıllarda tüm dünyada bir gerileme ve talep daralması söz konusu olmuştur.⁶ 2007 yılında geçen seneye göre yüzde 31'lik bir artış yakalayan demir-çelik sektörü, AB'de başlayan durgunluk yüzünden fiyatlarda ortaya çıkan gerilimlerin talebi düşürmesine rağmen ihracata devam etmiş; AB Türk demir-çelik sektörünün Ortadoğu-Körfez ülkelerinden sonra en büyük ticari ortağı olmaya devam etmiştir (Koçtürk 2008). Türk demir-çelik ihracatının yüzde 26.1'i AB'ye yapılmaktadır.

3.3. Dış Ticaret

Seki'nin (2003; 5) aktardığı gibi Gümrük Birliği'nden önce Türkiye'nin AB ile yaptığı dış ticarete Türkiye aleyhine bir durum söz konusudur. Öte yandan bu durum AB'ye özgü bir durum değildir; Seki'nin de ifade ettiği gibi bu dönemde Türkiye'nin AB ile yaptığı dış ticaret üçüncü taraflar ile yaptığına benzer bir seyir izlemiştir

1980'den - 1995 Gümrük Birliği öncesi:

Türkiye'nin ihracatı yılda ortalama yüzde 15 artmıştır. AB'ye olan ihracattaki artış ise yüzde 16 oranında gerçekleşmiştir.

⁶ Demir Çelik Sektörü 2005 Yılı Ocak-Aralık Dönemi İhracatının Değerlendirilmesi, IMMIB, www.immib.org.tr/duyurular/2005_dem_rapor.prdf

Bu dönemde ithalattaki genel artış ise yüzde 12 olurken AB'den ithalat yüzde 15 oranında artmıştır (Seki, 2003; 6).

Bu rakamlar Türkiye'nin ithal ikameci ekonomik modelden ihracat ve dış ticarete dayalı dışa açılmacı bir ekonomi modeline geçtiği 1980'den itibaren AB ile Türkiye arasındaki ticaretin genel seyirden farklı olmadığını ortaya koymaktadır.

Dış ticaret seviyesinde de 1980 yılında yüzde 46 açık veren Türkiye'nin dış ticaret dengesi 1985 yılına kadar yüzde 17.5'e gerilemiş; Gümrük Birliği öncesinde yüzde 25 seviyesine ulaşmıştır. AB'yle olan ticaret açığımız yüzde 29 iken yüzde 9.7'e gerilemiş; daha sonra Gümrük Birliği öncesinde ise yüzde 20 seviyesine ulaşmıştır (TUSIAD, 2003: 82). Türkiye'nin dış ticaret açığındaki bu artışın ana nedeni 1994 ekonomik krizidir. Türkiye'nin 1980-1995 arasındaki dış ticaret açığındaki seyir incelendiğinde AB ile Türkiye arasındaki Türkiye aleyhine olan açığın genel açıktan belirgin biçimde az olduğu görülebilir.

Gümrük birliğinin ilk dönemi olarak görebileceğimiz ilk 10 yılına ait rakamlara bakılırsa AB tıpkı gümrük birliği öncesinde olduğu gibi Türkiye'nin dış ticaretinde en büyük ortak konumunu korumuş; beklendiği gibi de AB'nin Türkiye'nin dış ticaretindeki yeri artmıştır Önen (2004; 4). Gümrük Birliği sonrasındaki ilk 8 yılda Türkiye'nin AB'ye yönelik ihracatında ve ihracatın ithalatı karşılama oranında önemli bir artış olduğunu belirtmektedir. Bu dönemde Gümrük Birliği'nin gerçekleştirilmesinden sonra Türkiye'nin AB ile yaptığı ticarete ihracatın ithalatı karşılama oranı yüzde 66'dan yüzde 77'ye yüklemiştir. Öte yandan Seki'nin aktardığı gibi bu dönemde ihracattaki artışa rağmen gerçekte ithalata yönelik bir gelişme söz konusudur. Seki bu durumu iki temel nedene bağlamaktadır:

Türkiye bazı istisnalar dışında AB (AET) pazarına gümrüksüz girme hakkını 1971'de kazanmıştır. Oysa AB üyeleri bu hakkı Gümrük Birliği'nin tam olarak yürürlüğe girmesi ile 1996'da kazanmıştır. Türkiye gibi gelişmekte olan bir ekonomi, gelişmiş ve dış ticaret tecrübesi yüksek ekonomilere sahip olan AB ile bir gümrük birliğine girdiğinde bir ticaret açığının ortaya çıkması beklenen bir sonuçtur (Seki, 2003; 8).

Bu noktadan sonra Gümrük Birliği'nin Türkiye'nin dış ticareti üzerine etkileri üzerine tartışmalar başlamaktadır. ATO-Ankara Ticaret Odası, hazırladığı 'Gümrük Birliği'nin 10 Yılı' başlıklı raporda Gümrük Birliği'nin Türk ekonomisini ve dış ticaretini olumsuz olarak etkilediğini iddia etmektedir. Rapor, Gümrük Birliği'ne girildiği 1996'dan başlayarak Türkiye'nin AB ile dış ticaret aadığı hızla büyümeye başladığını; özellikle de son yıllarda her yıl ortalama 10 milyar dolar dış ticaret aadığı verildiğini iddia etmektedir. Rapor Türkiye'nin Gümrük Birliği'nden sonra AB'nin dünyadaki 6. büyük pazarı haline geldiğini ifade etmektedir.

Rapor ayrıca Türkiye'nin AB'ye ihracatı ise beklenildiği kadar artmadığını; 1995 yılında anlaşma yapılırken, özellikle Türk tekstil sektörünün AB'ye ihracatında patlama bekleyenlerin bu beklentilerinin doğru çıkmadığını iddia etmektedir. Rapora göre 1996 yılında Türkiye'nin AB'ne toplam ihracatının yüzde 49.3'ünü tekstil ve konfeksiyon ürünleri oluştururken 7 yıl içinde 2003 yılında bu rakam yüzde 38.1'e gerilemiştir. Yine rapora göre Türkiye'nin AB ile ticaretinde Tüketim Malı'nın payı 1994 yılında yüzde 7.3 iken 2003 yılında yüzde 15.2'ye fırlamıştır. Gümrük Birliği'nin Türkiye'ye toplam maliyeti 300 milyar dolarlık bir dış ticaret aadığı olmuştur. Bu dönemde AB de Türkiye'ye yeterince mali ve teknik yardım alamamıştır. Rapor bu rakamlara bakarak AB'nin Türkiye'yi sadece bir pazar olarak gördüğünü iddia etmektedir.

Gümrük Birliği'ne, mevcut haliyle karşı çıkan Erol Manisalı (2006) ise Türkiye'nin bir AB üyesi olmadığı için, AB'nin herhangi bir üçüncü ülke ile yaptığı antlaşmadan faydalanamadığını ifade etmektedir. Manisalı ayrıca Türkiye'nin de üçüncü bir ülke ile yapacağı antlaşmada ile AB sistemine uygun ve karşı tarafın kabulü ile ikili antlaşma yapması gerektiğini; Türkiye Gümrük Birliği Anlaşması ile yalnız AB çıkışlı imalat sanayi ürünlerini gümrüksüz ithali, buna karşılık AB dışı ülkelere AB'nin kendi tercihlerine göre koyduğu gümrüğu uygulamak zorunda kalmasının Türkiye'nin dış ticaretinde yapay bir saptmaya yol aadığını söylemektedir. Nitekim, TÜSİAD Yönetim Kurulu eski üyesi Cem Duna (2008) da Türkiye'nin AB'ye tam üye olamaması sebebiyle AB'nin serbest ticaret anlaşmaları yaptığı ülkeler ile anlaşmakta zorlanmakta olduğunu, çünkü ülkelerin bu anlaşmalara yanaşmadığını belirtmektedir. Bu pazarlara Türkiye'nin AB ile eşit şartlarda giremediğine dikkat çekmektedir.

Bu iddialar ne kadar doğrudur?

Asaf Savaş Akad, 10 yıl sonunda Dış Ticaret Müsteşarlığı ve TÜİK rakamlarına dayanarak yaptığı analizde Gümrük Birliğinden kazanan tarafın Türkiye olduğunu vurgulamaktadır (Akad 2006). Akad rakamlar incelendiğinde, Gümrük Birliği'nin tamamlanmasının ardından geçen on yılda AB'ye ihracat 8'den 31 milyar EURO'ya; ithalat ise 12'den 39 milyar EURO'ya yükseldiğini; bu rakamların da oranlanırsa, bu süreçte ihracatın 3.8 kat; ithalat da 3.2 kat arttığını göreceğimizi ifade etmektedir. Akad, ihracatın ithalatı karşılama oranı da yüzde olarak 66'dan 78'e yükseldiğini belirterek, bu rakamların Türkiye'nin Gümrük Birliği'nden avantajlı çıkan taraf olduğunu gösterdiğinin altını çizmektedir (Akad 2006).

Nitekim rakamlar incelendiğinde görülen durum Gümrük Birliği (1996) sonrası Türkiye'nin Avrupa Birliği ülkeleri ile olan ihracat istikrarını korumuş; dış ticaret hacmini arttırmış olduğudur. Ayrıca bu rakamlar AB ile olan dış ticarete ticaret yaratıcı etkilerin yıllar içinde arttığı ortaya koymaktadır (Utkulu, 2006).

Seki (2003) de zaten öngörülebilir olan AB ile dış ticarete oluşan açığın tek başına olumsuz bir faktör olup olmadığının tartışılması gerektiğini ve sadece bu faktörü göz önüne alan bir analizin de yanlış sonuçlar vereceğini ortaya koymaktadır. Seki, Gümrük Birliği öncesinde AB ile oluşan dış ticaret açığının Gümrük Birliği sonrasında oluşan ile aşağı yukarı aynı olduğunu; bu dönemde dış ticaret açığı ve ekonomideki olumsuz gelişmeleri incelerken Türk ekonomisinin makro düzeydeki performansını ve özellikle 1999 ve 2001 ekonomik krizlerini göz önünde bulundurmaya önermektedir (Seki, 2003; 8). Soğuk'un da (2002; 7) ifade ettiği gibi bu dönemde Türkiye'de yaşanan krizlere ek olarak 1998 yılında Rusya ve Asya'da yaşanan kriz ile Türkiye'nin AB'ye yaptığı ihracatın büyük bir bölümünü oluşturan tüketim mallarındaki fiyatlarda meydana gelen oynamalar da bu açığın nedenleri arasında yer almaktadır. Utkulu ve Akad Gümrük Birliği'nin etkisini daha iyi anlamak için bu süre içinde AB dışındaki ülkelerle yapılan ticarete dikkat çekmektedirler. Yine Dış Ticaret Müsteşarlığı ve TÜİK rakamlarına bakıldığında 1996-2006 döneminde AB ülkeleri ile gerçekleştirilen ticarete göre ihracat daha yavaş (yüzde 13.7); ithalat ise daha yüksek (yüzde 14.6) olarak gerçekleşmiştir. Dolayısı ile de ticaret açığı artışı AB'ye göre (3 katı) daha yüksek (5.3) olmuştur. Buna bağlı olarak da yine AB ile ticaretteki genel trendden farklı olarak AB dışı ülkelerde

ihracatın ithalatı karşılama oranı da yüzde olarak 56'dan 52'ye gerilemiştir. Karakaş (2005) da Türkiye'nin dış ticaret açığındaki artışın asıl olarak iki ülke ile yapılan ticaretten kaynaklandığını ifade etmektedir.

Örneğin Karakaş'ın (2005) aktardığı üzere sadece 2005 yılının ilk yarısında gerçekleşen 16,1 milyar dolarlık dış ticaret açığının 6,1 milyarı Çin ve Rusya ile yapılan ticaretten kaynaklanmaktadır. Yine Karakaş'ın aktardığı rakamlar Türkiye'nin en büyük dış ticaret ortağı olan Almanya ile yaptığı ticarete 1,4 milyar dolarlık bir açığa sahip olduğunu; oysa aynı dönemde ithalatımızın yüzde 66, ihracatımızın da yüzde 25 arttığı Rusya ile yapılan dış ticarete gerçekleşen açığın 4 milyar dolara yaklaştığını ortaya koymaktadır (Karakaş 2005). Çin ile yapılan dış ticarete de ihracatın ithalatı karşılama oranı sadece yüzde 9 olmuştur. Türkiye'nin yüksek oranda dış ticaret açığı verdiği ülkeler arasında da yine AB üyesi ülkeler yoktur. Türkiye Rusya ve Çin'den sonra en çok Japonya, Güney Kore ve İsviçre ile yaptığı karşılıklı ticarete açık vermektedir. Türkiye'nin karşılıklı ticarete fazla verdiği ülkeler arasında ise AB ülkeleri yer almaktadır. Türkiye Dış Ticaret Müsteşarlığının yayınladığı rakamlara göre AB'ye üye ülkeler arasında İngiltere, Hollanda, Yunanistan, Danimarka, Portekiz ve Malta ile yaptığı dış ticarete fazla vermektedir.

Öte yandan bu dönemde AB dışı ülkelerle yapılan ticarete de yüksek dış ticaret açığı ile birlikte belirgin bir yükselme yaşanmaktadır. Bu da Gümrük Birliği'nin ticarete saptırıcı bir etkisinin olmadığını göstermekte (Utkulu 2006) ve dış ticaret yapılan diğer pazarlarda bir kaybın söz konusu olmadığına işaret etmektedir (Seki, 2003; 9). Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın (2007) son rakamlarına bakarsak, Türkiye'nin 1 milyarın üzerinde ihracat yaptığı ülke sayısı 2004 yılında 14 iken 2007 yılında 24 ülkeye çıkmıştır.⁷ Örneğin komşu ve çevre ülkeler ile Afrika ülkeleriyle gerçekleştirilen dış ticarete önemli artışlar elde edilmiştir. Türkiye'nin bu ülkelere yönelik ihracatı 2007 yılında sırasıyla yüzde 37,3 ve yüzde 30,9 oranlarında artarak 40,3 ve 5,9 milyar dolar olmuştur.

AB'nin Türkiye'yi sadece bir pazar olarak gördüğü ve ithalatın tüketim mallarına dayandığı iddiası da Seki (2003; 9) tarafından reddedilmektedir. Seki, AB'den ithal edilen tüketim mallarının artmasının uzun vadede Türk ekonomisi üzerinde olumsuz

⁷ Türkiye İhracatının Gelişimi 1923-2007, www.dtm.gov.tr/dtmweb/index

etkileri olabileceğini kabul etmekte beraber bu artışta 2 temel neden aranması gerektiğinin altını çizmektedir:

Türkiye’de özellikle 2000 sonrasında finans sektörünün düşük faizli tüketici kredisi vermeye başlamıştır.

Özellikle 1999 krizi sonrasında uygulanmaya başlanan ekonomi politikaları sonucunda Türk lirası döviz karşısında değer kazanmaya başlamıştır.

Ayrıca Türkiye’nin AB’den yaptığı ithalatta sadece tüketici mallarının oranı değil yukarıda da ifade edildiği gibi sanayiye girdi sağlayan diğer kalemlerin de oranı artmıştır. Karakaş (2006) Türkiye’nin AB’ye yaptığı ihracatın yüzde 75’ini tüketim mallarının, yüzde 25’ini de yatırım mallarının oluşturduğunu; ithalatının ise tam ters şekilde gerçekleştirdiğini aktarmaktadır. Seki’nin de işaret ettiği gibi AB’den yapılan ithalatta yatırım ve ara mallarının ağırlıklı olması bu ithalatın Türk sanayisine girdi sağlamak amacına yönelik olduğunu ortaya koymaktadır ki bu da genel ekonomi açısından sağlıklı bir durumdur (Seki, 2003; 10).

4. HELSINKİ ZİRVESİ, TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ VE GÜMRÜK BİRLİĞİ

1996 yılında Gümrük Birliği'nin devreye girmesinden sonra 1997'de gerçekleşen ve AB'nin genişleme tarihinde çok önemli bir yere sahip olan Lüksembourg Zirvesi'nde Türkiye tam üyelik statüsü kazanamamıştır. Bunu kendisine karşı bir ayrımcılık olarak algılayan Türkiye, bu karara şiddetle karşı çıkmıştır. Lüksembourg Zirvesi sonrasında Türkiye AB ile olan siyasi ilişkilerini askıya almış ve ilişkilerini dondurmıştır. Türkiye'nin tam üyelik için resmi adaylık statüsünü kazanması Aralık 1999 Helsinki Zirvesi'nde gerçekleşmiştir.

4.1. Helsinki Zirvesi ve Türkiye'nin Resmi Adaylığı

Türkiye'nin gösterdiği sert tepki ve Türkiye'nin üyeliğine karşı olan hükümetlerin iktidardan ayrılmaları sonucunda Türkiye ile AB arasındaki ilişkiler yeniden düzelmeye başlamış ve Türkiye 11-12 Aralık 1999'da Helsinki'de toplanan AB Zirvesi'nde tam üyelik için resmi aday statüsü kazanmıştır.

Helsinki Zirvesi'nde 1997 Lüksembourg Zirvesi'nde müzakerelerin başlatıldığı alt ülkeye ek olarak Slovakya, Letonya, Litvanya, Bulgaristan, Romanya ve Malta ile de müzakereler başlatılmıştır. Türkiye ise resmi aday statüsü kazanmasına rağmen siyasi kriterlere uyum sağlayamadığından dolayı müzakerelere başlayamamıştır.

Helsinki Zirvesi'nin ardından AB'nin genişleme politikasını belirlemek amacıyla oluşturduğu sistemin en önemli aracı olan; üyeliğe hazırlanması konusunda aday ülkenin gelişme göstermesi gereken alanları belirlemeyi ve uyum çalışmaları için verilecek olan mali ve teknik desteğin çerçevesini çizmeyi amaçlayan Katılım Ortaklığı Belgesi AB tarafından Türkiye için hazırlanmış ve 8 Mart 2001'de kabul edilmiştir.

2002 Kopenhag Zirvesi'nde Katılım Ortaklığı Belgesi gözden geçirilmiş ve özellikle mali-teknik yardımlara ilişkin kararlar alınmıştır. Gözden geçirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesi de 25 Mart 2003'de yayınlanmış; Türk Hükümeti de kendi Ulusal Programı'nı güncelleyerek 24 Temmuz 2003'de resmi gazetede yayınlamıştır.

4.2. Tam Üyelik Müzakerelerinin Başlaması

Türkiye Helsinki Zirvesi'nin ardından aralarında politik, hukuki, sosyal ve ekonomik pek çok değişikliğin olduğu 8 uyum ve reform ile 2 adet Anayasa değişikliği paketini TBMM'den hızla geçirmiştir ve bu reformlar ile birlikte Aralık 2004 tarihinde Brüksel Zirvesi'ne gelinmiştir. Bu zirvede Türkiye'nin 2002 Kopenhag Zirvesi sonrasında hız verdiği reformlar ve bu reformların uygulamaları AB üyesi devletlerin devlet veya hükümet başkanları tarafından incelenmiş; müzakerelerin başlatılmasını öneren Komisyon'un 6 Ekim 2004 tarihli tavsiye raporunu da göz önünde bulundurarak Türkiye'nin 3 Ekim 2005 tarihinde müzakerelere başlamasına karar vermişlerdir.

4.3. Gümrük Birliği ve Türkiye-AB İlişkilerinin Geleceği

Yukarıda ortaya konan resmi rakamlar açık bir biçimde göstermektedir ki aradan 12 yıl geçtikten sonra kaba hatlarıyla yapılan ekonomik bir değerlendirme sonucunda Gümrük Birliği Türk ekonomisine iddia edildiği gibi büyük bir yük getirmemiş; ekonomik açıdan olumsuz etkilerinin abartıldığı kadar olmadığı gibi genel hatlarıyla da olumlu etkiler yapmışlardır.

Öte yandan bu saptama Gümrük Birliği'nin bugünkü haliyle kalmasında bir sorun yoktur anlamına mı gelmektedir?

Gümrük Birliği'nin tam anlamıyla Türkiye'nin avantajına olması ve özellikle bazı sektörlerde görülen olumsuzlukların ortadan kaldırılması için bazı konularda yeniden müzakere edilerek revize edilmesini gerekmektedir.

Öncelikle Gümrük Birliği ile ilgili çok temel bir sorun vardır: Türkiye, tam üye olmadan Gümrük Birliği'ne giren tek ülkedir. Yunanistan 1981'de tam üye olduğu halde Gümrük Birliği'ne 1986'da; İspanya ve Portekiz ise 1986'da tam üye oldukları halde Gümrük Birliği'ne 1993'te girmişlerdir. Gümrük Birliğine girmek ve tam anlamıyla bu süreci başarılı bir çalıştırmak için tam üye olmak bir zorunluluktur; hatta tam üye olan bazı ülkeler de kendi ekonomilerinin ve teknik mevzuatlarının uyumunu tam anlamıyla sağlamak için bir süre beklemektedirler.

Oysa Türkiye bu uyumu Gümrük Birliği'ne, AB'ye tam üye olmadan girerek yapmak zorunda kalmıştır. Bu durum da Türkiye için çok ciddi bir sorun ortaya çıkarmaktadır:

Türkiye müdahil olamadığı bir karar almak mekanizmasından çıkan kararlara uymak zorunda kalmaktadır.

Gümrük birliği özünde ortak bir ticaret politikasını içermektedir. Ortak ticaret politikasında da yer almak için ise

- a) ortak karar alma süreçlerinde yer almak
- b) ortak hukuk sisteminin bir parçası olmak ve
- c) ortak bütçeye doğrudan aktaran ve yararlanan olarak katılmak gerekmektedir (Baydarol, 2008).

Türkiye tam üye olmadığı için bu sürecin dışındadır. Bu durum da teknik olarak Türkiye-AB arasındaki ilişkinin gerçek anlamda bir Gümrük Birliği değil; kendine özgü bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda da yeniden müzakere edilmesi gerekmektedir; çünkü Türkiye’de pek çok sektör Türkiye’nin müdahil olamadığı bir karar alma sürecinde alınan kararlardan etkilenmektedir. Bu durum Gümrük Birliği’nin en zayıf bölümü ve Türkiye’nin Gümrük Birliği’ne yönelik en ciddi sıkıntısıdır.

Bu nokta dışında Türkiye’nin Gümrük Birliği ile ilgili olarak 1996’dan günümüze kadar yaşadığı temel sorunları şu şekilde sıralamak olasıdır:

Türkiye, Gümrük Birliği’nin tamamlanması ile birlikte AB Mevzuatına uyum sağlamak amacıyla ilgili kurumlarda gerekli yapısal değişiklikler yapmak için önemli bir mali yükümlülük altına girmiştir. AB’nin mali yardımları Yunanistan’ın vetosu yüzünden gerçekleşmemiş; özellikle de Gümrük Birliği’nin tamamlandığı 1996’dan Türkiye’nin tam üyelik için resmen aday olduğu 1999 yılına kadar da mali yardımlarla ilgili bir gelişme kaydedilememiştir (Soğuk & Uyanusta, 2004; 6).

Türkiye ortak ticaret politikasının karar mekanizmasında yer almadığı için AB’nin üçüncü ülkelerle yaptığı tercihli anlaşmalara uygun zamanda taraf olamamakta ve Türkiye Avrupalı rakiplerine karşı ciddi bir rekabet dezavantajı ile karşı karşıya gelmektedir. AB son dönemde pek çok ülke ile serbest ticaret antlaşması yapmaktadır ve yakın gelecekte de bu anlaşmaları yapmaya devam edecek gibi gözükmektedir. Özellikle de Çin ve Hindistan gibi Türkiye’nin rekabet içinde olduğu üçüncü taraflarla

ticarete bu durum Türkiye'yi olumsuz etkilemektedir.

Nitekim, BUSINESSEUROPE Güney Kore ve Ukrayna Serbest Ticaret Anlaşması raportörü Rasmus Wendt (2008), Türkiye'nin tarım ve makine parçaları ihracatında etkileyici rakamlara ulaştığını fakat Ukrayna ve Güney Kore ile yapılacak anlaşmaların rekabet açısından Türkiye için ciddi problemler yaratabileceğini belirtmiştir.⁸ Türkiye, AB tarifelerini uygulamak zorunda olduğundan bu rekabetten göreceli olarak daha fazla etkilenen AB ülkelerinden çok daha olumsuz etkilenmektedir. Özellikle Türkiye'nin AB'ye olan ihracatında önemli bir pay sahibi olan tekstil, elektronik, otomotiv, demir-çelik ve kimya sektörleri bu süreçten olumsuz olarak etkilenme riski ile karşı karşıyadır (Dinçer 2008).

Kimya sektörü doğrudan Gümrük Birliği ile olmasa bile Gümrük Birliği'ni doğrudan ilgilendiren bir sorun ile karşı karşıya kalmıştır. REACH; AB'nin birlik içinde üretilen veya birliğe ithal edilen kimyasalların kayıt edilmesini, değerlendirmesini, izin almasını ve gerektiğinde kısıtlanmasını içeren bir düzenlemedir. Bu düzenleme için başvuru süreci 1 Haziran - 1 Aralık 2008 tarihleri arasındadır. Bu tarihler arasında ürettiği ve AB'ye ihraç ettiği kimyasalları kayıt ettirmeyen şirketler artık AB'ye kimyasal ürün satamayacaklardır. REACH yönetmeliğine göre Türkiye, 'non-EU' AB dışı üretici olarak gözükmektedir. Yönetmelik öte yandan, REACH'e sadece AB içi ve Avrupa Ekonomik Alanı içinde olduklarından dolayı 3 EFTA ülkesindeki (Norveç, İzlanda, Lihteyştayn) ve İsviçre'deki şirketlerin başvuru hakkı bulunmaktadır (Vanlı, 2008; 12; Erk, 2008). Bu durumda Türk kimya şirketleri başvuru hakkına sahip bir temsilci aracılığıyla başvuru yapmak zorunda kalacaktır. Bu durum da iki temel sorunu beraberinde getirmektedir:

⁸ Türkiye'nin AB'ye en önemli ihracat ürünleri tekstil ve giyimdir, fakat Türkiye ayrıca taşıma ekipmanları ihracatında da önemli yere sahip. Her ne kadar Türkiye ulaşım ekipmanları konusunda ticaret açığına sahipse de ihracat rakamları gerçekten etkileyici. Tahminim Türkiye AB'ye bu sektör için yedek parça ihraç etmektedir. Ayrıca makine ve tarım ihracatı da yüksek miktarda. Korkarım bu ihracat rakamları yakın gelecekte Ukrayna ve Güney Kore ile imzalanması beklenen serbest ticaret anlaşmalarından fazlasıyla etkilenebilir. Ayrıca, Romanya ve Bulgaristan'ı da yakın gelecekte rakip olarak gösterebilirim, çünkü AB'ye katılmış olmaları Türkiye'ye, ideal bir yatırım ülkesi olarak rakip olacakları anlamına gelmektedir. Gümrük Birliği çerçevesinde AB'nin üçüncü ülkelerle yaptığı Serbest Ticaret Anlaşmalarının Avrupa ve Türk iş dünyasına etkisi, TÜSİAD, Haziran 2008.

Başvuru sırasında oluşturulacak dosyanın hazırlanması her şirket için yaklaşık 20 bin Euro civarında bir masraf getirecektir. Çoğu KOBİ olan Türk Kimya sektörü bu süreçten maddi olarak olumsuz etkilenecektir. Erk (2008) REACH başvurusunun toplam maliyeti 1 milyar Euro civarında olacağını ifade etmektedir.

Aracı ile yapılacak bir başvuru aynı zamanda temsilciye verilecek dosyada yer alan zorunlu belgeler ile birlikte ticari ve teknolojik mahremiyetin ortadan kalkması anlamına da gelecektir (Vanlı, 2008; 16).

1996 yılında Gümrük Birliği'ne giren Türkiye kimya alanında da diğer alanlarda olduğu gibi Gümrük Birliği'nin şartlarını yerine getirmektedir. Oysa Gümrük Birliği'ne üye olan Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Alanı dışında sayılması Türkiye aleyhine bir durumdur. Kimya sektörü bu durum yüzünden mağdur olmaktadır. Gümrük Birliği olan Türkiye'nin kimya şirketlerine de doğrudan başvuru hakkı tanınması gereklidir (Vanlı, 2008; 17; Erk, 2008).

Kıbrıs Rum Yönetimi'nin AB'ye tam üye olmasının ardından da Gümrük Birliği ile ilgili önemli sıkıntılar ortaya çıkmıştır. Türkiye, politik ve hukuki alanda izlediği Kıbrıs politikası doğrultusunda liman ve havalimanlarını Güney Kıbrıs bandıralı gemi ve uçaklara açmamaktadır. Bu da gümrük birliği ve ulaştırma hizmetlerinin birbirinden bağımsız iki farklı başlık olarak algılandığı anlamına gelmektedir. Bunun sonucu olarak da AB, taşıma kotaları ile Türkiye'den gelen sanayi ürünlerine karşı açık bir korumacılık yapmaktadır. Türkiye, 1996'da Gümrük Birliği'ne dahil olduğunda hala AB'ye tam üyelik için resmi aday statüsü kazanmamıştı ama o dönemki hükümetin beklentisi Türkiye'nin çok yakın bir zamanda tam üye olacağı yönündeydi. Dönemin başbakanı Tansu Çiller Türkiye'nin en geç 2001'de tam üye olacağını ifade etmişti. Dönemin hükümetinde yer alan Mehmet Ağar da Gümrük Birliği'ni imzalarken Türkiye'nin kısa sürede tam üye olacağını sanıyorduk demiştir.⁹ Oysa süreç çok farklı bir biçimde gerçekleşmiştir. 1999 Helsinki Zirvesi ile kazanılan resmi adaylık statüsü ile birlikte Türkiye-AB ilişkileri başka bir boyut kazanmıştır. Daha sonraki süreçte ise tam adaylık müzakere sürecinin başlaması ile de bu sürecin boyutu değişmiştir.

⁹ Bu konuşma için bkz. *Tam Üyelik Gecikecekse Gümrük Birliği Revize Edilebilir*, Yeni Asya, 8 Şubat 2007.

Demir-çelik sektörü Gümrük Birliği sürecinden en kârlı çıkan sektörlerinden başında gelmektedir ama son yıllarda uluslararası pazarlamada meydana gelen gelişmeler yüzünden AB tarafından özel olarak Gümrük Birliği Antlaşması'na aykırı olan bazı müdahalelerle karşılaşmaktadır. Türkiye'den gelen ürünlere kota uygulama girişimi bunlardan biridir.

2001 sonundan itibaren Japonya, Rusya ve G. Kore'den yapılan ithalatlar nedeniyle Kuzey Amerika'da çelik fiyatları düşmüş ve rekabette zorlanan bazı Amerikan çelik şirketleri kapanmaya başlamıştır. Kendi demir-çelik sektörünü korumak için ABD 5 Mart 2002 tarihinde "Section 201" olarak bilinen bir kararla çelik ithalatında gümrük vergilerini yüzde 8'den yüzde 30'a yükseltmiştir. ABD'nin demir çelik ürünlerinde birçok ülkeye yüksek oranda vergi koymasından sonra dünyadaki 15 milyon ton ürünün Avrupa Birliği ülkelerine yönelebileceği kaygısıyla AB de 28 Mart 2002 tarihi itibarıyla 15 kalem demir-çelik ürünü ithalatında genel tarife kotası uygulamaya başlamıştır.

AB'nin bu kararına göre inşaat demiri ve yassı demirin de bulunduğu 15 kalem üründe kotaların aşılması durumunda yüzde 25'lik ithalat vergisi uygulayacaktır. Gümrük Birliği üyesi olmasına bakmadan Türkiye'den gelen çelik ürünlerini de bu kapsama sokmuştur. Türk demir-çelik sektörü 2 milyon 670 bin tonluk ihracatla AB'ye en fazla ihracat yapan ülkelerin biri olarak söz konusu kota uygulamasına muhatap olduğu takdirde ihracatının 1 milyon 600 bin tonluk kısmının bu uygulamadan etkilenmesi riski ile karşı karşıya kalmıştır.¹⁰

Türk demir-çelik sektörü yine AB içinde Gümrük Birliği antlaşmasına aykırı bir takım girişimler yüzünden zor durumda kalmaktadır. Avrupa Çelik Endüstrisi Konfederasyonu (EUROFER) Kasım 2007'de Türkiye'den yapılan demir-çelik ithalatı ile ilgili olarak bir soruşturma talebinde bulunmuştur. Soruşturma talebinin nedeni ise Türkiye'nin dumping uyguladığı iddiasıdır. Oysa Türkiye'de demir-çelik sektörüne yönelik bir devlet yardımı bulunmamaktadır (Yayan 2007).

EUROFER'in dumping iddiası özellikle AB'ye yapılan firmaların ihracatının artmasını bahane etmektedir. Oysa Türk Demir-Çelik Üreticileri Derneği'nin rakamlarına göre bu

¹⁰ IGEME, İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, www.igeme.org.tr

artış Türkiye'den ziyade Çin tarafından yapılan ihracatın bir sonucudur.¹¹ Yayan (2007) EUROFER'in AB'nin yaptığı ithalatın bir bütün gibi sunulmasının; Türkiye'den ve Çin'den yapılan ithalatın ayrı ayrı belirtilmesinin aslında kamuoyunu yanıltmaya yönelik olduğunu; asıl amacın ise soruşturma süreci boyunca AB'ye yapılan ithalatın kontrol altına almak olduğunu ifade etmektedir.

Son yıllarda sadece AB'nin değil Dünya Ticaret Örgütü'nün de gündeminde olan ve üzerinde yoğun bir biçimde dumping tartışmaları yapılan demir-çelik sektöründeki uluslararası rekabet ötesinde konuya AB ve Gümrük Birliği bağlamında bakarsak Türkiye Gümrük Birliği içindedir ve bu açıdan ticari ve ekonomik açıdan bir AB üyesi ülkenin haklarına ve statüsüne yakın bir konumdadır. Bu noktada EUROFER tarafından başlatılması istenen soruşturma Türkiye'nin Gümrük Birliği'ndeki konumu ile uyumlu değildir.

¹¹ Demir Çelik Sektörü Üreticileri Derneği Genel Sekreteri Veysel Yayan'ın aktardığı üzere 2004'te AB'nin yaptığı filmaşın ithalatının yüzde 90'a yakın bir bölümünü Türkiye'den yaptığını; 2007 yılında ise Türkiye'nin ihracatını yüzde 22 arttırmasına karşın Çin'in ihracatının yüzde 1945 oranında arttırdığını ifade etmektedir. AB'nin en büyük filmaşın sağlayıcıları olan Çin ve Türkiye'den yaptığı ithalattaki 2004-2007 dönemindeki artışın yüzde 94'ü Çin'e ait.

5. TİM (Türkiye İhracatçılar Birliği) BAŞKANI OĞUZ SATICI İLE MÜLAKAT

Avrupa Birliği üyeliği halen muallâk durumda iken Gümrük Birliği Türkiye ekonomisine zarar mı veriyor?

Türkiye, arzu edilen hızda ilerlemese de müzakere sürecinde olan bir ülke konumundadır. Ayrıca, Gümrük Birliği üyelik sürecinin son aşamasıdır. Öncelikle bu noktanın altını çizmek ve tartışmalarımızı bu temele oturtmak, elimizdeki veriler ışığında, en makul yaklaşımdır.

Türkiye'nin Gümrük Birliği'nden, özellikle dış ticaret dengesi bağlamında zarar gördüğü yönünde genel bir kanı oluşmuştur. Ancak, Gümrük Birliği'nin sadece dış ticaret rakamlarına indirgenemeyecek kadar geniş bir entegrasyon modeli olduğu unutulmamalıdır. Gümrük Birliği sonrasında Türkiye'nin dış ticaret açığının arttığı doğrudur. Ancak bu açık oransal olarak değil, miktar olarak artmıştır. Ayrıca, dış ticaret açığını sadece Gümrük Birliği ile açıklamak mümkün değildir. Zira, ulusal ve küresel ekonomideki gelişmeler de önemli rol oynamıştır ve oynamaktadır.

Diğer yandan, AB'den yapılan ithalatın büyük bir çoğunluğunu sanayiye girdi sağlayan ürünler teşkil etmektedir. Gümrük Birliği'nin ihracat üzerinde olumlu etkileri olmuştur. Oluşan yeni rekabet koşulları sonucunda üretim yapısı değiştiği için ihracatın kompozisyonu da değişmiştir. Bugün, tekstil, demir çelik gibi geleneksel sektörlerin dışında, beyaz eşya, otomotiv sanayi gibi katma değeri yüksek sektörlerin ihracatımızdaki ağırlığı artmıştır.

Dolayısıyla, Gümrük Birliği ertesinde oluşan yeni rekabet koşulları ve benimsediğimiz kalite altyapısı Türkiye'nin Dünya ekonomisi ile entegrasyonu için gerekli zemini yaratmıştır. Geldiğimiz noktanın, hangi altyapı üzerine ne şartlarda kurulmuş olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

Bununla birlikte Gümrük Birliği'nin, nihai hedefi, Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği olan, Ortaklık Anlaşması'nın bir aşaması olduğu da unutulmamalıdır. Bu anlayışla şekillendirilen Gümrük Birliği'nin, tam üyelik perspektifinin bulanıklaştığı bir ortamda sınırsız süreyle devam ettirilmesi mümkün değildir. Hiç bir şekilde temenni etmemekle

birlikte, Türkiye'nin tam üyelik perspektifinden bir sapma olması halinde, Gümrük Birliği'nin de yeniden masaya yatırılması gerekeceği açıktır.

Gümrük Birliğinin Yarattığı Sorunlar Nelerdir ve Bu Sorunlar Karşısında Neler Yapılması Gerekli?

Gümrük Birliği kapsamında her şeyin olması gerektiği gibi ilerlediğini söylemek elbette mümkün değildir. Bugün Gümrük Birliğinden kaynaklanan sorunların temelinde Türkiye'nin tam üyelik sürecinin gereğinden fazla uzaması yatmaktadır. Tam üyelikle birlikte, bugün yaşanan sorunlar ortadan kalkacaktır. Ancak üyelik tarihi konusunda net bir takvim belirlenmediğinden, bu sorunlar katlanarak büyümektedir. Yapılması gereken, bir yandan üyelik sürecinin hızlandırılmasını sağlamak, diğer yandan üyeliğe kadar olan süreçte sorunların çözümü yönünde ilgili tüm platformlarda çaba göstermektir. TİM olarak, her fırsatta dile getirdiğimiz başlıca sorunlar ve yaklaşımımız aşağıda yer almaktadır:

a) Teknik komitelere daha fazla ve etkin katılımın sağlanamaması:

Gümrük Birliği dolayısıyla taraflar arasında ileri düzeyde bir politika eşgüdümü kurulması ve etkin bir danışma mekanizması işletilmesi gerekmektedir. Gümrük Birliği'nin işleyişini etkileyecek tüm alanlarda AB karar alma mekanizmasında etkiye sahip olunması ve AB politikalarında ve mevzuatında meydana gelen değişiklikler hakkında en kısa sürede bilgi sahibi olunması büyük önem taşımaktadır. Dolayısıyla, Türkiye'nin çıkarlarının AB'nin karar alma sürecine yansımaya imkân verecek şekilde, temel politikaların belirlendiği teknik komitelere daha fazla ve etkin katılımın sağlanması sürekli olarak talep edilmelidir.

b) AB'nin tercihli ticaret rejimine uyumda karşılaşılan güdümler:

AB'nin Türk nakliyecilerine yönelik kota uygulamasının da malların serbest dolaşımı ilkesine aykırı olduğu açıktır. Bu konu, ekonomide faaliyet gösteren tüm kesimlerin hep beraber sahip çıkması gereken çok önemli bir konudur. Kota artışının Türkiye'nin ulaştığı ihracat kapasitesini karşılamasına yönelik haklı talepler her platformda dile getirilmelidir.

c) Türkiye’de kayıtlı karayolu taşıtlarına uygulanan kotalar:

Gümrük Birliği her ne kadar karayolu taşımacılığını düzenlemese de konu, doğası gereği, malların serbest dolaşımını doğrudan etkilemektedir. AB’ye yaptığımız taşımacılıktaki artış, ihracat artışımızın çok gerisindedir. Bunun tek nedeni ise, AB ülkeleri tarafından uygulanan kotaların ticaretteki artışa paralel arttırılmamasıdır. Taşımacılığın malların serbest dolaşımı kapsamında değerlendirilmesi gerektiği, G. Kıbrıs’ın AB üyesi olması ve dolayısıyla Türkiye-AB Gümrük Birliği’ne taraf olmasıyla birlikte de açıklık kazanmıştır. Zira AB, G.Kıbrıs mallarını taşıyan araçların engellenmesi neticesinde, Gümrük Birliği’nin ihlal edildiğini dile getirmektedir.

d) Türk İşadamlarının vize almakta karşılaştığı güçlükler;

Avrupa Birliği ülkelerinin vize prosedürlerini giderek zorlaştırması, ticari faaliyetlerin önünde büyük bir engel oluşturmaktadır. İkili ilişkilerin geldiği nokta itibariyle bu durumun ivedilikle iyileştirilmesi gerekmektedir. Özellikle AB ülkeleriyle çalışan iş adamları için oluşturulacak bir sistem çerçevesinde, talep edilen belgelerin basitleştirilerek azaltılması, vize işlemlerinin 1-2 gün içinde tamamlanması ve çok yıllık ve çok girişli vize imkânı sağlanması talep edilmelidir.

Gümrük Birliği ile ilgili olarak ifade edilen sorunlardan biri de AB’nin Üçüncü Ülke Anlaşmalar Yapması. Bu anlaşmalar ile Türkiye’nin Gümrük Birliği sayesinde elde ettikleri ne şekilde zarar görmeye başladı?

Üçüncü ülkelerle yapılan ticari anlaşmaları Gümrük Birliği’nden ayrı düşünmek mümkün değildir. Bu anlaşmalar, Gümrük Birliği modelinin ayrılmaz bir parçası olup, Türkiye’ye önemli açılımlar da sağlamaktadır. Ekonomik sınırların tüm önemini yitirdiği küresel Dünya’da, Türkiye elbette mümkün olduğunca çok pazara karşılıklı taviz temelinde erişmeyi seçecektir. Dolayısıyla, Gümrük Birliği ile ticari anlaşmaları birbirinin avantajlarını yok eden açılımlar olarak değerlendirmek eksik bir bakış açısı olacaktır.

Diğer taraftan, bu alanda çok önemli sorunlar yaşandığı da açıktır. Sorunların iki boyutu bulunmaktadır:

Bu anlaşmalar, Gümrük Birliği nedeniyle Türkiye açısından bir yükümlülük olup, üçüncü ülkeler açısından değildir. Bu nedenle, bazı ülkelerle müzakereler başlatılamamakta, bazılarının neticelendirilmesinde ise ciddi zaman kayıpları yaşanmaktadır. Üçüncü ülkeler ile Serbest Ticaret Anlaşması (STA) müzakerelerine AB ile eşzamanlı başlanması veya AB'nin imzaladığı STA'lara Türkiye ile müzakerelere başlanmasına ilişkin bir madde eklenmesi gereklidir.

AB'nin ilgili ülkelerle STA imzalamasının ardından bir Ek Protokol ile Türkiye'nin anlaşmaya dahil edilmesi de mümkündür (Kuşkusuz söz konusu anlaşmanın içeriğine müdahil olunması kaydıyla)... Bu sorunun çözülebilmesi için, tarafların iyi niyet çerçevesinde, müzakere sürecinin başından itibaren yakın işbirliği içinde hareket etmeleri gerekmektedir.

AB, çıkarları doğrultusunda ASEAN, Hindistan, Ukrayna ve G.Kore gibi yeni rekabetçi pazarlara yönelmiştir. Ancak, Türkiye'nin ve AB'nin bu pazarlardan beklentileri farklıdır. Bu durum, imzalanacak anlaşmaların da farklılaşması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, sanayi ürünlerinde tam liberalizasyon yerine, karşılıklı tavize dayanan anlaşmalar yapılmalıdır. Zira, söz konusu ülkelere bazıları Türkiye ile aynı sektörlerde gelişim göstermişlerdir.

Bunun yanı sıra, AB'nin bu ülkelerle ticaretini tümüyle serbestleştirilmesi, söz konusu ülkelerin AB pazarına, Türkiye ile aynı koşullarda girmelerini sağlayacak ve Türkiye'nin AB pazarındaki rekabet avantajını ortadan kaldıracaktır. Bu da ciddi bir risk doğurmaktadır.

6. SONUÇ

Gümrük Birliği Türkiye'ye ne getirmiş; Türkiye'den ne götürmüştür? Bu sorunun cevabına yanıt aramadan önce Şu konuya bir açıklık getirmek gerekmektedir. Tüm bu farklı görüşler Türkiye-AB ilişkilerinin çok önemli bir parçasını oluşturan Gümrük Birliği konusunda yakın geçmişteki tartışmaların bugün de yapıldığını ve yakın gelecekte de devam edeceğini ortaya koymaktadır. Her görüş konuya kendi boyutundan bakmakta; konuya yönelik olarak spekülasyonları arttırmaktadır. Farklı görüşlerin varlığı her konunun tartışması hem akademik hem de demokratik açıdan olumlu bir durumdur. Öte yandan Gümrük Birliği gibi Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği ve ekonomisi ile bu derece ilişkili bir konunun ideolojik ve salt politik bağlamda tartışılması doğru değildir; kamuoyunun yanlış yönlendirilmesinden ve bazı açık oturum ya da gazete polemiklerinde olduğu gibi gerilimin arttırılmasından başka bir işe yaramayacaktır. Konuya ilişkin kaynakları görece olarak kısıtlı olması; kısıtlı olmadığı durumlarda da dağınık olarak bulunması ne kadar karmaŐık ve ilgiliye muhtaç olduğunu ortaya koymaktadır.

Dile getirilen bu görüşlerin ışığında Gümrük Birliği'nin geleceği ile ilgili olarak ortaya atılan sorulara ve tartışmalara yukarıda yapılanmaya çalışılan analizler doğrultusunda cevaplar üretmek olasıdır. Konuya salt politik-ideolojik yaklaŐıldığında çözüm Gümrük Birliği'nin askıya alınması olarak görölmektedir. Salt ekonomik açıdan da rakamlar doğrultusunda Gümrük Birliği'nin mevcut hali ile kalmasının çok büyük sakıncaları olmadığı söylenebilir.

Bu iki çözüm karşısında bir alternatif ise Gümrük Birliği'nin yeniden müzakere edilmesi ve bir takım revizyonlardan geçirildikten sonra uygulanmaya devam etmesidir. Gümrük Birliği, Türkiye'nin AB vizyonu ve tam üyelik hedefi devam ettiği müddetçe devam edecektir.

Gümrük Birliği ile ilgili sadece kamuoyunda değil siyasi partilerde de bir bilgi eksikliğinin olduğunu söyleyebiliriz. Gümrük Birliği'nin tamamlanıp tam olarak uygulamaya geçtiğinde o dönemki muhalefet mevcut hükümeti ağır bir biçimde eleŐtirmiş; bu belgeyi imzalamanın vatana ihanet olduğunu bile söyleyenler çıkmıştır. Hatta iktidara geldiğinde belgeyi yırtıp atacağını da ifade edenler çıkmıştır.

Oysa bu söylemlerin hukuki-ekonomik ve politik olarak hiçbir anlamı olmadığı açıktır. Gümrük Birliği ne hükümetin iddia ettiği gibi bir başarıdır ne de muhalefetin iddia ettiği gibi vatan hainliği. Gümrük Birliği, Türkiye'nin 1964 Ankara Anlaşması ve Ocak 1973'de imzalanan Karma Protokol kapsamında yükümlülüklerini yerine getirmesidir.

Gümrük Birliği'nin ekonomik açıdan Türkiye'yi çok olumsuz etkilediğini iddia eden görüşler;

- a. Türkiye'nin yaşadığı dış ticaret açığı ve cari açıkların Gümrük Birliği'nin sonucu olduğunu;
- b. Türkiye'nin dış ticaretinde Türkiye'nin aleyhine bir ticari sapma meydana geldiğini;
- c. Türkiye'nin üçüncü taraflarla olan dış ticaretinin olumsuz etkilendiğini;
- d. tüketime dayalı ithalatın arttığını;
- e. başta tekstil sektörü olmak üzere pek çok sektörün olumsuz etkilendiğini
- f. ve Türk ekonomisinin AB'ye bağımlı hale geldiğini ifade etmektedirler.

Oysa Gümrük Birliği;

- a. tüketici hakları ve tüketici ürünlerindeki standartların gelişmesi
- b. rekabet hukuki ve mülki haklara ilişkin hukuki düzenlemeler
- c. gümrük idaresi ve gümrük yönetimi alanlarında Türkiye'deki mevzuatta önemli değişiklikler yapılmasını sağlamıştır.

Gümrük Birliği Türkiye'nin AB ile ekonomik ve ticari entegrasyonunu kolaylaştırmıştır. Türkiye ile AB arasındaki ekonomik ilişkiler daha kuvvetlendirmiştir.

Sanayinin hem üretim hem de mevzuat anlamında disiplin sağlamasına yol açmış; AR-GE ve inovasyon çalışmalarının artmasını sağlamıştır.

Sanayi ve dış ticaret açısından bakıldığında ise Gümrük Birliği bu çalışmanın ilgili bölümlerinde gösterilmeye çalışıldığı gibi iddia edilenin aksine Türk ekonomisine olumsuz zararlar vermemiş; genel bir değerlendirme yapıldığında ve sektör sektör incelendiğinde olumlu etkiler yapmıştır. AB ile olan dış ticaret açığı daralmış; Gümrük Birliği sürecinde üçüncü taraflar ile olan dış ticaret hacmi artmış; teknolojiye dayalı sektörler AB'ye olan ihracatlarını arttırmışlardır.

Genel açıdan bakıldığında Gümrük Birliği'nin Türkiye açısından faydalı olduğunu söylemek mümkündür. Öte yandan verdiği zararlardan çok Gümrük Birliği bağlamında tartışılması gereken bazı noktalar vardır. Bu noktaları şu şekilde sıralamak mümkündür:

AB'nin Gümrük Birliğine aykırı bazı politikalarının varlığı, Türkiye'nin karar alma aşamasında olmaması yüzünden özellikle üçüncü taraflarla yapılan serbest ticaret antlaşmalarında söz sahibi olamaması ve bu antlaşmalardan olumsuz olarak etkilenmesi Türkiye'nin Gümrük Birliği'nden bazı politikacıların ve sivil toplum kuruluşlarının iddia ettiği gibi çıkması olanaklı değildir. Bu Türkiye'nin AB'ye tam üyelik sürecini etkilemekle kalmaz, Dünya Ticaret Örgütü ile ilişkilerini de olumsuz etkiler. Hiçbir hükümet böyle bir politik ve ekonomik riski alamaz; Türkiye'nin AB üyeliğini ilgilendiren böyle tasarruf yapamaz.

Peki bu konuda yapılabilecekler nelerdir?

Gümrük Birliği, tek başına değil; Türkiye'nin AB üyeliği kapsamında değerlendirilmelidir. Gümrük Birliği, Türkiye'nin AB mevzuatına uyum sağlama ve entegrasyon çalışmaları ile bütünleştirilmelidir.

Türkiye, iki temel konuda;

- a) serbest ticaret antlaşmaları ve Türkiye'nin bu konuda karşılaştığı veya karşılaşılabileceği sorunlar ile ilgili olarak yeniden bir düzenlemeye gidilmesinde
- b) Türkiye'nin uyum çalışmalarına yönelik teknik ve mali desteğin işlerlik kazanması ve verimli hale getirilmesinde inisiyatif almalıdır.

Gümrük Birliği ile ilgili tartışmalar politika ve demagoji düzeyinden daha bilimsel bir alana çekilmeli; Gümrük Birliği ile ilgili konularda, özellikle KOBİ düzeyinde bilgilendirme çalışmalarına hızla devam edilmelidir. Gümrük Birliği'nin tam anlamıyla yürürlüğe girmesinin üzerinden geçen 12 yıla rağmen toplumda hâlâ konu ile ilgili bilgi birikiminin çok düşük olduğu; kulaktan dolma bilgilerle Gümrük Birliği hakkında yargılara vardığı görülmektedir. Gümrük Birliği tartışmasının Türkiye'nin AB üyeliğini de etkileyecek olması konuyu daha kritik bir hale getirmektedir. ATO (2007) ve Manisali (2006) çalışmalarında olduğu gibi Gümrük Birliği anti-AB söylemin en önemli unsurlarından biri haline getirilmektedir ve bu söylemin, bu tez ile ilgili olan bölümü yani Gümrük Birliği ile ilgili iddialarının büyük bir kısmının bilimsel olmadığı ve

gerçek rakamlara dayanmadığı ortadadır. Bunun bir bölümünün bilinçli yapıldığını söylemek mümkündür. Öte yandan Türk ekonomisinin yaşadığı önemli makro sorunların suçunu Gümrük Birliği'nde arayanlar da bilimsel bir hata yapmaktadırlar.

Gümrük Birliği Türkiye'nin tam üyelik süreci ile anlam bulan bir olgudur. Gümrük Birliği'nin yukarıda bahsedilmeye çalışılan sıkıntılarını gidermek için girişimlerde bulunmakla beraber Türkiye Gümrük Birliği nedeniyle AB norm ve standartlarına ulaşma yolunda kaydedilen başarıyı devam ettirerek Ulusal Program'da yer alan hedeflere en kısa sürede ulaşarak AB tam üyeliği hedefinden sapmadan tam üyelik sürecine devam etmelidir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

ATO (2004). *Dünden Bugüne Kapitülasyonlar*, ATO Yayınları, Ankara.

ATO (2007). 'Gümrük Kamburu' Raporu, 2007, ATO Yayınları, Ankara.

Derviş Kemal, Daniel Gros, Michael Emerson, Sinan Ülgen (2004). *The European Transformation of Modern Turkey*, Economic and Foreign Policy Forum: İstanbul.

Dinçer, Haluk (2008). Gümrük Birliği Çerçevesinde AB'nin Üçüncü Ülkelerle Yaptığı Serbest Ticaret Antlaşmasının Avrupa ve Türk İş Dünyasına Etkileri, TÜSİAD Semineri.

Erk Timur (2008). *Kimya Sektöründe Tehlike Çanları*, www.plastik-tr.com. Plastik Teknolojileri Sitesi, Giriş Tarihi: 17 Mayıs 2008.

Gürgen Sabit, M. Emre Ertem, Abdulkadir Özbadaç (2002). *Türkiye'de Demir Çelik Sektörü ve Avrupa Birliği Üyelik Sürecindeki Yeri*, 11.Uluslararası Metalürji ve Malzeme Kongresi ve Fuarı, İstanbul, Türkiye.

Seki İsmail (2003). Gümrük Birliği'nin Türkiye'nin Net İhracatı Üstüne Etkisi: 1985-2003, Ege Üniversitesi İ.İ.B.F Yayınları, İzmir.

Soğuk, Handan (2002). Gümrük Birliği'nin Türk Ekonomisi Üzerine Etkileri, İKV Yayınları, İstanbul.

Soğuk Handan & Esra Uyanusta (2004). *Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri*, İKV No: 179, Nisan 2004.

TÜSİAD (2003). Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Gümrük Birliği'nin Dış Ticaretimize Etkileri, TÜSİAD Yayınları, Yayın No: TÜSİAD 2003-10-364, İstanbul.

TUSİAD (2008). Gümrük Birliği Çerçevesinde AB'nin Üçüncü Ülkelerle Yaptığı Serbest Ticaret Anlaşmalarının Avrupa ve Türk İş Dünyasına Etkileri, TUSİAD Yayınları, Yayın No: TUSİAD-T/2008-06-467, İstanbul.

Türkiye İhracatının Gelişimi 1923-2007, Dış Ticaret Müsteşarlığı, www.dtm.gov.tr.

Sürelili Yayınlar

Akad, A. Savaş (2006). *Gümrük Birliği'nden Kazanan Taraf Biz Olduk*, Vatan Gazetesi, 9 Şubat 2006.

Başer Bülent (2001). *Uluslararası İzmir Tekstil ve Hazır Giyim Sempozyumu Raporu*, Türkiye Tekstil İşverenleri Sendikası Aylık Dergisi, Sayı 262, Ekim 2001.

Baydarol, Can (2008). *Asimetri ya da Onlar Ortak Biz Pazar*, www.euractiv.com/ Türkiye-AB 2003-2008.

Doğan Naci (2004). 10 Yıllık Dönemde Gümrük Birliği'nin Etkileri ve Sonuçları Üzerine Değerlendirme, Mevzuat Dergisi, Yıl: 7, Sayı: 79, Temmuz 2004.

İpek Enver (2006). 10,5 Milyar Dolar Üretim, KobiEfor Dergisi, Sayı: 10, Ekim 2006.

Karalcaş, Eser (2005). *Gümrük Birliği Karşıtlarının Yalanları Ortaya Çıkıyor*, Zaman Gazetesi, 27 Temmuz 2005.

Koçtaş, Serdar (2008). 2007 Demir-Çelik Sektör Değerlendirmesi içinde, Ommedya Araştırma, www.ommedya.com.

Körezoğlu Gökse (2008). *Gümrük Birliği Askıya Alınsın*, Sabah Gazetesi 24 Şubat 2008.

Manisalı, Erol (2006). Türkiye'nin Silahsız İşgali: Gümrük Birliği, Truva Yayınları, İstanbul.

Özgöker, Uğur (2008). *Gümrük Birliği'nin Yararları*, AB Haber: GB'nin Yararları, KOBİ ve Girişimcilik ve Eğitim Merkezi Kuruluş Çalışmaları, www.abhaber.com/ozelhaber. Giriş Tarihi: 19 Nisan 2008.

Soğancı, Mehmet (2007). *Tekstil Sektörü Gümrük Birliği Tehdidi Altında*, Tünaydın Gazetesi, 24 Ekim 2007.

Tezel, Yahya Sezai (1996). Gümrük Birliği'nin Yeni Ortamında Türkiye'de Dış Ticaret Politikası Üstünde Bazı Eski Düşünceler, Dış Ticarete Durum, Türk Trade Dergisi Sayı 33-34, s. 7-13.

Törüner, Yaman (2008) Yine Gümrük Birliği, Milliyet Gazetesi, 20 Mayıs 2008 Salı.

Utkulu, Utku (2005). Türkiye'nin Dış Ticareti ve Değişen Mukayeseli Üstünlükler, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, 2005

Uysal, Yaşar (2007). Gümrük Birliği ve Kur Sistemi Tartışmaları, Ticaret Gazetesi 6 Nisan 2007.

Vanlı, Halil (2008). *AB Yeni Kimyasallar Politikası: 1907/2006 Sayılı REACH Yönetmeliği*, REACH ve Türk Kimya Sektörüne Etkileri Seminer Notları, IMMIB-İstanbul Kimyevi Maddeler ve Mamulleri İhracatçıları Birliği, İstanbul, s. 10-20.

Yayan, Veysey (2007). *AB'nin Oyunu Bu Kez Demir-Çelik Sektörüne*, Gözlem Gazetesi, Aralık 2007.

Web Kaynakları

<http://www.die.gov.tr> (Erişim tarihi: 10.04.2007)

<http://www.dpt.gov.tr> (Erişim tarihi: 25.09.2007)

<http://www.dtm.gov.tr> (Erişim tarihi: 05.06.2007)

<http://www.ikv.org.tr> (Erişim tarihi: 02.12.2007)

ÖZGEÇMİŞ

- Adı Soyadı** : Melda Oy
- Sürekli Adresi** : Oy Grup Giz 2000 Plaza Ayazağa Yolu No: 7 Kat: 11
Maslak, İstanbul
- Doğum Yeri ve Yılı** : İstanbul 1979
- Yabancı Dili** : İngilizce
- Orta Öğretim** : Özel Tarabya Kemal Atatürk Lisesi 1997
- Lisans** : Işık Üniversitesi 2002
- Yüksek Lisans** : NYIT, New York, 2005
Bahçeşehir Üniversitesi 2008
- Enstitü Adı** : Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Program Adı** : Avrupa Birliği İlişkileri Yüksek Lisans Programı
- Yayımları** : -
- Çalışma Hayatı** :
- 08/2000 – 10/2000 : Bayındır Menkul Değerler (Stajyer-Borsa Seans Takibi)
- 05/2001 – 09/2001 : Oy Hukuk Bürosu (Stajyer-Kredi ve Kredi Kartı Borçları
Takibi/Tahsilatı)
- 05/2005 - : Oy Finans Yönetim ve Yatırım Danışmanlığı, Oy Hukuk Bürosu
ve Oydan Emlak
- 06/2008 - : GoyEsta Danışmanlık (Enerji Sektörü Danışmanlığı)